

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ & ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ & ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Η ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΣΤΟΝ CARL SCHMITT

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΑΡΤΙΟΣ 2017

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

1. Καθηγητής, **Μανόλης Αγγελίδης** (Σύμβουλος Σπουδών)
2. Αναπληρωτής Καθηγητής, **Γρηγόρης Ανανιάδης**
3. Καθηγήτρια, **Αλίκη Λαβράνου**

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΓΕΩΡΓΙΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΜ: **1115M013**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	σελ.	3
1. Η δικτατορία.....	σελ.	7
Το παπικό αλάθητο	σελ.	15
2. Ο απόλυτος Κυρίαρχος.....	σελ.	18
3. Φίλος ή εχθρός.....	σελ.	28
4. Η «πραγματική» κατάσταση εξαίρεσης.....	σελ.	32
Επίλογος	σελ.	41
Βιβλιογραφία	σελ.	46

Εισαγωγή

«Η ευρωπαϊκή λογοτεχνία έχει δημιουργήσει τρεις σπουδαίες συμβολικές φιγούρες: τον Δον Κιχώτη, τον Φάουστ και τον Άμλετ. Ο Άμλετ έχει μετατραπεί σε μύθο. [...] Ας αναλογιστούμε μια στιγμή τις καταγωγές τους: ο Δον Κιχώτης είναι ισπανός και καθολικός· ο Φάουστ είναι γερμανός και προτεστάντης. Ενώ ο Άμλετ είναι ανάμεσα στους δύο, στο χάσμα που καθόρισε τη μοίρα της Ευρώπης».¹

Ο Carl Schmitt (1888-1985) προσεγγίζει τον σπαρακτικό Άμλετ ως τον μυθικό ήρωα που έζησε ανάμεσα στις εποχές· σε ιστορικοπολιτικές μεταβάσεις, σε ένα ακόμη ρήγμα. Για τον Γερμανό θεωρητικό, ο Άμλετ είναι η ανήσυχη πορεία της Ευρώπης από τον 17^ο αιώνα και έπειτα στην σφαίρα του πολιτικού, με τις σταδιακές αποθεολογικοποιήσεις, τις διαφωτιστικές επιρροές, την επιβολή του οικονομικοτεχνικού και τις συνακόλουθες τάσεις ουδετεροποίησης. Ο Θεός από οντότητα μετατρέπεται σε έννοια διατυπώνει ο Schmitt,² ταυτιζόμενος με την αντιδιαφωτιστική παράδοση. Αποστρεφόμενος την πίστη στην πρόοδο, θεωρεί ότι την πολεμική ένταση των προηγούμενων αιώνων, διαδέχτηκε η ανάγκη δημιουργίας ενός ουδέτερου πολιτικού εδάφους για την πραγμάτωση της ειρήνης. Ωστόσο αυτός ο μετασχηματισμός στην Ευρώπη είχε το βαρύ τίμημα της αδρανοποίησης του πλέον αποφασιστικού στην σφαίρα του πολιτικού, δηλαδή της κυρίαρχης εξουσίας.³

Ίσως ο Schmitt καταπιάνεται με τον σαιξπηρικό ήρωα επισημαίνοντας την αναποφασιστικότητα του Άμλετ μπροστά στο μοιραίο κάλεσμα που επιβάλλουν οι κρίσιμες συνθήκες. Ίσως πάλι, ο μύθος του Άμλετ να εξυπηρετεί τον Schmitt να προβάλλει εαυτόν υπαινικτικά, για την μετάβαση που ο ίδιος βίωσε μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και την κατάρρευση του ναζισμού. Εξάλλου, το δοκίμιό του «Άμλετ ή Εκάβη» συγγράφει το 1956, χρόνια μετά την φυλάκισή του και την

¹ Schmitt, Carl, *Hamlet or Hecuba. The irruption of time into play*, (1956), μτφρ. Simona Drachici, Plutarch Press, Corvallis, Oregon, 2006 σελ 44

² Schmitt, Carl, *The Age of Neutralizations and Depoliticizations*, [1929] *Telos*, αρ. τευχ. 96, 1993, Απόδοση στα ελληνικά, Μανόλης Αγγελίδης και Αλίκη Λαβράνου κεφ. 2, σελ. 7

³ ² Αυτ., κεφ. 2, σελ. 8

ακόλουθη ανάκριση στην Νυρεμβέργη, αποξενωμένος από τον χώρο του πανεπιστημίου εξαιτίας της αδιαμφισβήτητης συμβολής του ως «ο εστεμμένος νομικός του Γ' Ράιχ».

Ο Schmitt γεννήθηκε στο Plettenberg της Ρηνανίας, που ανήκε μέχρι και το 1918 στην Πρωσία. Μεγάλωσε σε ένα βαθιά θρησκευόμενο περιβάλλον καθώς η οικογένειά του ασπαζόταν τον Ρωμαιοκαθολικισμό. Οι καθολικοί της περιοχής έβλεπαν συχνά το σκληρό πρόσωπο της διάκρισης καθώς δεν αφομοιώνονταν από τον προτεσταντισμό των Πρώσων. Όντας μειονότητα και ζώντας την κοινωνική και πολιτιστική απομόνωση, οι καθολικοί διαμόρφωσαν τις δικές τους λέσχες, συλλόγους, εργατικά σωματεία και εν γένει ενώσεις.⁴ Έχοντας λιγοστές επιρροές από την πολυπληθέστερη πρωσική κοινωνία, ο νεαρός Schmitt αυτοχαρακτηριζόταν ρωμαϊκής καταγωγής λόγω «παράδοσης και δικαιώματος».⁵ Προς μεγάλη έκπληξη του περιβάλλοντός του, κατάφερε να μπει στο πανεπιστήμιο, κατορθώνοντας κάτι ασυνήθιστο για κάποιον που καταγόταν από μια αδύναμη οικονομικά οικογένεια και ανετράφη σε μια τόσο κλειστή κοινωνία. Σπούδασε νομικά συλλέγοντας σπουδαία πανεπιστημιακή εμπειρία από φημισμένα ιδρύματα της εποχής.⁶ Είχε κατακτήσει την έδρα ως καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Στρασβούργου ήδη από το 1916.

Μετά το τέλος του Μεγάλου Πολέμου (1914-1918) αλλά και την γερμανική επανάσταση (1918-1919), ο Schmitt υπέστη μια έντονη αλλαγή που εντοπίζεται στο ενδιαφέρον του να “αναμετρηθεί” με το πολιτικό και τις έννοιες του.⁷ Εντυπωσιακό παραμένει ότι μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1920 ο Schmitt θεωρούταν ακόμα ως καθολικός συγγραφέας. Εξάλλου τα περισσότερα άρθρα του, δημοσιεύονταν από τον καθολικό τύπο.⁸ Έκτοτε η φήμη του εξαπλώθηκε στον χώρο της διανόησης και άρχισε να καθιερώνεται όπως έγινε μετέπειτα πασίγνωστος, δηλαδή ως συντηρητικός συγγραφέας και θερμός υποστηρικτής του αυταρχικού κράτους. Μέσα σε άλλα, ο Γερμανός πολιτειολόγος συνέδεσε το όνομά του με την αποφασιοκρατία, τον σφοδρό αντιφιλελευθερισμό, τη δικτατορία, την πολιτική διάκριση εχθρού και φίλου, την έννοια της κυριαρχίας και φυσικά την κατάσταση εξαίρεσης. Ο Schmitt συνέθεσε τους ισχυρισμούς του πραγματευόμενος έννοιες και ιδέες από την πολιτική

⁴ Paul Gottfried, *Carl Schmitt: Politics and Theory*, Greenwood Press, 1990, κεφ. 2, σελ. 16

⁵ Joseph W. Bendersky, *Carl Schmitt Theorist for the Reich*, Princeton University Press, 1983, κεφ. 1, σελ. 4

⁶ ² *Αυτ.*, κεφ. 1, σελ. 15

⁷ ³ *Αυτ.*, κεφ. 1, σελ. 23

⁸ Gottfried, *Carl Schmitt: Politics and Theory*, κεφ. 2, σελ. 18

φιλοσοφία, την λογοτεχνία, την θεολογία.⁹ Με το περίφημο και προκλητικό έργο του τράβηξε την προσοχή και το ενδιαφέρον για έρευνα των εισηγήσεων του σε πολλούς σπουδαίους διανοητές, σύγχρονους της εποχής του ή μεταγενέστερους, όπως τους Walter Benjamin, Leo Strauss, Hannah Arendt, Giorgio Agamben, Jacques Derrida, Max Adler. Ο Schmitt είναι άρρηκτα συνδεδεμένος διανοητικά με το πολιτικό στίγμα του εθνικοσοσιαλισμού. Αναντίρρητα διαδραμάτισε αξιοσημείωτο θεωρητικό ρόλο στην υπονόμευση της γερμανικής δημοκρατίας και στην άνοδο του ναζισμού.¹⁰ Άλλωστε περιστασιακά συνέπραξε με τον εθνικοσοσιαλισμό θεωρώντας ότι ανταποκρίνεται στα πρότυπα του πολιτικού του οράματος.¹¹ Μέσω της γοητευτικής γραφής του, προσπαθούσε να αντιστρέψει το διαφωτιστικό επιχείρημα και να αποδομήσει παράλληλα το Σύνταγμα της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

Ο «πολεμικός συγγραφέας του εικοστού αιώνα»¹² θέλει να ισχυροποιήσει απεριόριστα το πρόσωπο του κυρίαρχου. Εκείνον που θα εκφράζει και θα εφαρμόζει την «αντικειμενική» (objective reason), αυθεντική και αυτόνομη κυριαρχία εν αντιθέσει με την κοινοβουλευτική αναξιοσύνη ή την πολυαρχία των επιμέρους ομάδων ή κομμάτων. Η αντιπροσώπευση των πολλαπλών αιτημάτων, κατατρώει την κυρίαρχη ενότητα και υπονομεύει την ισχύ του κυρίαρχου. Τα άτομα διασπώνται σε έναν αντίστοιχο «πλουραλισμό των υποχρεώσεων πίστης και νομιμότητας»¹³ που μπορεί να αποτελέσει θανάσιμο εχθρό του κυρίαρχου κράτους καθώς δεν μπορεί να αποκλειστεί μια συμμαχία συμφερόντων εναντίον του. Στον βωμό της καθολικότητας, ο Schmitt φοβάται ότι θα θυσιαστεί το πολιτικό και θα εκλείψει το κράτος.¹⁴ Προφανώς και διαφωνεί κατηγορηματικά με την πολιτική χειραφέτηση του ατόμου, πολλώ δε μάλλον με τη διεκδίκηση της συμμετοχής στην πολιτική πραγματικότητα εκ μέρους των μαζών. Στον αντίποδα της καντιανής παρότρυνσης και πίστης στην εθελούσια έξοδο του ατόμου από την ανωριμότητα του, το αυταρχικό κράτος του Carl Schmitt θεοποιείται, ώστε να σώσει το άτομο από την τερατώδη ανικανότητά του. Στο ντεσιζιονιστικό σχήμα του έργου του, η ικανότητα και η

⁹ Γρηγόρης Ανανάδης, *Ιδέα, απόφαση, πολιτική. Τρία δοκίμια για τον Carl Schmitt*, Νήσος, 2006, πρόλογος, σελ. 15

¹⁰ Carl Schmitt, *Ο Λεβιάθαν στην Πολιτειολογία του Τόμας Χομπς, Νόημα και Αποτυχία ενός Πολιτικού Συμβόλου*, (1938), μτφρ. – επιμ. Γιώργος Σαγκριώτης, εισ. Δ. Καρύδας - Γ. Σαγκριώτης Σαββάλας, Αθήνα, 2009., εισαγωγή σελ 9

¹¹ Bendersky, *Carl Schmitt Theorist ...* κεφ.5, σελ 86

¹² Ανανάδης, *Ιδέα, απόφαση, πολιτική*, κεφ. 2)ii, σελ.55

¹³ Καρλ Σμιτ, *Η Έννοια του Πολιτικού*, (1927), μτφρ, - εισ. Αλίκη Λαβράνου, επιμ. Γιώργος Σταμάτης, Κριτική, Αθήνα, 1988.κεφ. 4, σελ.83

¹⁴ ² *Αυτ.*, κεφ. 5, σελ.109

ανδρεία του κυρίαρχου επιβάλλει και εγκαθιδρύει την τάξη, την ειρήνη, την ασφάλεια και αφετέρου τις διαφυλάττει με κάθε μέσο.¹⁵ Το πολιτικό στην σμιτιανή επιχειρηματολογία, ανυψώνεται στο ενδεχόμενο σύγκρουσης ενώ η εξαίρεση καιροφυλακτεί να θριαμβεύσει χλευάζοντας την έννομη τάξη για ανεπάρκεια και συνενοχή στην εμφύλια βία.

Το έργο του πολυγραφότατου Schmitt, χωρίζεται σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη συγγραφική του περίοδο, δηλαδή μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 1920, οι πολιτικές θεολογίες ασκούν μεγάλη γοητεία στον νεαρό Schmitt εξαιτίας –λίγο έως πολύ- της καθολικής ανατροφής του.¹⁶ Έχοντας κοινή αφετηρία σκέψης με την αντιδιαφωτιστική παράδοση του 19^{ου} αιώνα, θεωρεί ότι ο άνθρωπος είναι φύσει κακός, ανόητος και ανίκανος να αυτοκυβερνηθεί. Έτσι εισάγει το επιχείρημα περί κυρίαρχου σύμφωνα με το πρότυπο της καθολικής εκκλησίας και του παπικού αλάθητου. Στην δεύτερη σμιτιανή φάση αποκρυσταλλώνεται η αποφασιοκρατία. Από τα μέσα προς τέλος της δεκαετίας του '20, μεταβαίνει από την χρήση των επιχειρημάτων των De Maistre, Bonald και Cortés, στη χρήση των Hobbes, Bodin και Rousseau. Με άλλα λόγια περνά από την αντιδιαφωτιστική παράδοση, στους αρχιτέκτονες του ευρωπαϊκού κυρίαρχου κράτους.¹⁷ Τέλος, όταν από το 1933 και έπειτα έχει κριθεί ο ισχυρός στην γερμανική πολιτική σκηνή και καθιερώνεται η *Fuhrerprinzip*, ο Schmitt περνά στην τρίτη φάση επιχειρηματολογίας, στην θεσμοκρατική περίοδο του έργου του.

Στην παρούσα μελέτη θα επικεντρωθούμε, όχι απαραίτητα με χρονική ακολουθία, στις δύο πρώτες περιόδους συγγραφικής δραστηριότητας του Schmitt. Θα επιχειρήσουμε να αναπτύξουμε τις επιμέρους έννοιες που συνθέτουν τη σμιτιανή πολιτειολογία, την έννοια της απόλυτης κυριαρχίας. Έχοντας οδηγό το πρωτογενές έργο του, θα ξεδιπλώσουμε την επιχειρηματολογία του. Με την βοήθεια των Cortés, Hobbes, Benjamin αλλά και με μικρότερες αναφορές στους Rousseau και Agamben, θα αναδείξουμε με ακόμη περισσότερη σαφήνεια τα επιχειρήματα του με τη συμβολή της συγκριτικής μεθόδου.

¹⁵ George Schwab, *The Challenge of the Exception*, 2nd edition, Greenwood Press, 1989, New York, Part One, Chapter 2.II, σελ. 45

¹⁶ Paul Gottfried, *Thinkers of our time: Carl Schmitt*, Claridge Press, London, 1990, κεφ. 1, σελ. 14

¹⁷ Paul Gottfried, *Carl Schmitt: Politics and Theory*, ... κεφ. 2, σελ. 26

1.Η δικτατορία

*«Οι Μεγάλοι Ιεροεξεταστές φυλακίζουν τον Χριστό και έρχονται να του πούν
πώς η πανανθρώπινη ευτυχία δεν μπορεί να κατακτηθεί
με την άμεση ελευθερία επιλογής ανάμεσα στο καλό και το κακό,
αλλά με την κυριαρχία και την ενοποίηση του κόσμου.
[..] Οι Μεγάλοι Ιεροεξεταστές αρνούνται περήφανα το ψωμί του ουρανού
και την ελευθερία,
και προσφέρουν το ψωμί της γής δίχως την ελευθερία.»¹⁸
Αλμπέρ Καμύ*

Ακολουθώντας τον πρώιμο Schmitt, ας δούμε εν προκειμένω μερικές καταβολές του Cortés –που παρόλα αυτά επηρέσαν σε όλα τα στάδια το σύνολο της σμιτιανής σκέψης. Πέραν της καθολικής καταγωγής αλλά και της κοινής άποψης των δύο διανοητών υπέρ της επιβολής δικτατορίας, μπορούμε να διαπιστώσουμε επιμέρους λόγους που ο Schmitt θαύμαζε τόσο τον Cortés και τον “ανέσυρε”, βοηθώντας να ξαναγίνει δημοφιλής στον 20^ο αιώνα. Για τον Γερμανό θεωρητικό, ο Cortés είναι η ηχηρά αντίθετη φωνή στον 19^ο αιώνα των αισθητικο-ρομαντικών και οικονομικοτεχνικών τάσεων. Μια φωνή ανδροπρέπειας που βλέπει την σωτηρία στην ενίσχυση της αυταρχικότητας για την καταπολέμηση της συζήτησης, της επανάστασης και της οικονομοποίησης του πνευματικού βίου. Επιπλέον, αυτό που κατηγορεί τον Kierkegaard ότι δεν κατόρθωσε, το βρίσκει θαυμάσια στο έργο του Cortés,¹⁹ δηλαδή την αλύγιστη αντίσταση του Ισπανού, στη μη αναγωγή της ιστορικής ανάγνωσης με όρους ταξικών συγκρούσεων. Αλλά και στο αντιφιλελεύθερο μέτωπο, η σμιτιανή άποψη περί της πολυαρχίας των κομμάτων που

¹⁸ Αλμπέρ Καμύ, *Ο Επαναστατημένος άνθρωπος*, [1951], μτφρ. Νίκη Καρακίτσου, Μαρία Κασαμπάλογλου, Πατάκης, 10^η έκδοση, Αθήνα, 2015 κεφ. 2.3, σελ. 107 και 108

¹⁹ Carl Schmitt, *A pan-European Interpretation of Donoso Cortes*, [1950] tr. MarkGrzeskowiak, *Telos* 125, 100-115, 2002, part V, σελ. 13

δεν μπορούν να αποφασίσουν με όρους φίλου και εχθρού,²⁰ έχει βρεί γερά θεμέλια στην άποψη του Cortés περί φιλελεύθερης φλυαρίας και ανεπικρισίας.

Στην ευρύτερη αντιδιαφωτιστική παράδοση όπως και στην καθολική κοσμολογία του Cortés ο άνθρωπος θεωρείται από την φύση του φαύλος. Συγκεκριμένα ο Ισπανός πολιτικός ακολουθεί πιστά το καθολικό δόγμα της αμαρτίας-ποινής: το άτομο είναι εσαεί καταδικασμένο εξαιτίας του προπατορικού αμαρτήματος και άρα τιμωρημένο να ανέχεται και να αντέχει να ζεί με την αντιθετική, μη αρμονική ανθρώπινη φύση του.²¹ Τα χειρότερα σύμφωνα με τον Cortés ξεκίνησαν από τον 16^ο αιώνα και μετά, όταν εμφανίστηκε ο μεγαλύτερος κίνδυνος για το ανθρώπινο είδος που δεν είναι άλλος παρά η διεκδίκηση του δικαιώματος του πολίτη.²² Όσο γίνεται αίτημα του ατόμου η αυτοσυνειδησία και ο κοινωνικοπολιτικός αυτοπροσδιορισμός του, όλο και φθίνει η πίστη στον Θεό. Το άτομο παγιδεύεται στην ειδωλολατρεία της απατηλής Νόησης χάνοντας τη λατρεία στη μοναδική Αλήθεια.²³ Όπως και ο De Maistre, έτσι και ο Ισπανός έβλεπε την πορεία όχι προοδευτικά αλλά πτωτικά.²⁴ Διότι τα άτομα, αμφισβητώντας την ιερότητα της ιεραρχίας, απομακρύνονται από την πραγματική ελευθερία που βρίσκεται αποκλειστικά και μόνον μέσα στους κόλπους του καθολικισμού. Συνεπώς ο άνθρωπος σκλαβώνεται επιλέγοντας να υπακούει τον άνθρωπο, δηλαδή τον σφετεριστή της νόμιμης κυριαρχίας του Θεού κατά τον Cortés, αφού απαρνιέται τον απόλυτο περσοναλισμό στο πρόσωπο του Ενός που εμπεριέχει τη θεϊκότητα και την ανθρωπότητα μαζί.²⁵

Η προαιώνια αυστηρή ιεραρχία κατά το καθολικό πρότυπο που θέλει τον θεό απόλυτο, αλάθητο κυβερνήτη επί ουρανού και γης, δεν επιδέχεται αμφισβητήσεις. Μόνο η αιρετική νεωτερικότητα αποτόλμησε να ανατρέψει τα δεδομένα του καθολικού ευρωπαϊκού πολιτισμού. Για τον Cortés, κάθε σπουδαίος και πραγματικός πολιτισμός, είναι δημιούργημα του καθολικισμού ο οποίος δίδαξε το απαραβίαστο της εξουσίας, την ιερότητα της υπακοής και τη θεϊκή διάσταση της ευσπλαχνίας.²⁶ Το

²⁰ Μανόλης Αγγελίδης, Βαϊμάρη: Σύνταγμα και έκτακτη ανάγκη, στον ιστότοπο: <http://users.sch.gr/symfo/sholio/istoria/kimena/1918-1933.vaimari3.htm>

²¹ Juan Donoso Cortes, *Speech in the situation in Europe*, στο *Selected Works*, tr. J. P. Johnson, Greenwood Press, London, 2000, σελ. 76

²² Juan Donoso Cortes, *Essays on Catholicism, Liberalism and Socialism*, tr. William McDonald, M.H. Gill & Son, 1879, βιβλίο 3, κεφ. iv, σελ. 267

²³ ² *Αυτ.*, ό.π., βιβλίο 1, κεφ. 1, σελ. 12

²⁴ Arthur Versluis, *The New Inquisitions*, Oxford University Press, New York, 2006, σελ. 33

²⁵ Juan Donoso Cortes *Essays on Catholicism, Liberalism....* βιβλίο 3, κεφ. vi, σελ. 295

²⁶ Juan Donoso Cortes, *Speech in the situation in Europe*, σελ. 85

κακό λοιπόν συμπυκνώνεται στο ότι έχει χαθεί η ιδέα της θεϊκής εξουσίας. Η πολιτική, αντί να έπεται της θρησκείας, προηγείται. Ο θεο-λατρευτικός άνθρωπος εξέλιπε ως είδος. Οι αξίες της ιεραρχικά οργανωμένης δομής κατά το καθολικό πρότυπο και το παπικό αλάθητο, δεν διαπιστώνονται στις διαμορφωμένες αστικές κοινωνίες.²⁷ Το σύνολο σφαλμάτων και αρνήσεων έφερε τις επαναστάσεις, εξαιτίας της απόλυτα λανθασμένης πεποίθησης –κοινής σε φιλελεύθερους και σοσιαλιστές– ότι το κακό βρίσκεται στους πολιτικούς θεσμούς και όχι στην καρδιά των ανθρώπων. Για αυτό ό,τι και αν κάνουν το κακό θα υπάρχει, όσες φορές κι αν αλλάξουν οι θεσμοί.²⁸ Από τη μία πλευρά ο Cortés επικρίνει τους φιλελεύθερους ως αντιθεολογικούς σκεπτικιστές που αντιτίθενται στη δραστήρια ανθρώπινη φύση²⁹ με την ακατάπαυστη πολιτική φλυαρία τους και τις αέναες κοινοβουλευτικές συζητήσεις. Τους χαρακτηρίζει ως την *clasa discutidora*, την ομιλούσα τάξη που σκορπά το ενδιαφέρον της σε εξαντλητικές αναλύσεις καθυστερώντας την οριστική απόφαση.³⁰ Ευρισκόμενοι οι φιλελεύθεροι εθελουσίως σε μόνιμη αναποφασιστικότητα, καταδικάζουν τον κοινωνικό οργανισμό στην παρακμή. Από την άλλη πλευρά ισχυρίζεται ότι οι σοσιαλιστές, προωθούν την κοινωνική αταξία. Επιτίθενται στην ιεραρχία, με το να διεκδικούν την είσοδο του όχλου στις αποφάσεις στο πολιτικό, αντιπροτείνοντας μαχητικά την ισότητα και τη δική τους κοινωνικό-οικονομική θρησκεία. Το αντίδοτο στη φλυαρία και στην αναρχία δεν είναι τίποτα λιγότερο από την επιστροφή στην αυστηρή ιεραρχία. Η μόνη λύση, καταλήγει ο Cortés, για τους ακυβέρνητους κυβερνώμενους και τους χωρίς καθοδήγηση πολιτικούς ηγέτες, είναι η δικτατορία.

Ο Schmitt είχε διατυπώσει ζωνρά στο έργο του ότι ο χαρακτηρισμός *clasa discutidora* είναι ο αρτιότερος ορισμός της φιλελεύθερης τάξης.³¹ Η «αιώνια συζήτηση» είναι χαρακτηριστική στις φιλελεύθερες κοινοβουλευτικές δημοκρατίες. Οι επ' αόριστον διαπραγματεύσεις, διαβουλεύσεις και υπερβολικές ελευθερίες ενδιάμεσων σωμάτων, λόγου και τύπου, έχουν ως αποτέλεσμα να μη χρειάζεται να αποφασίσει ουδείς. Έτσι, η κρίσιμη αποφασιστική μάχη, αναβάλλεται δια παντός. Για αυτό και επαινεί τον Donoso για την πρόβλεψη του τελευταίου περί καθοριστικής

²⁷ Juan Donoso Cortes, *Speech in the situation in Europe*, σελ.85

²⁸ Francis Graham Wilson, *Order and Legitimacy: Political Thought in National Spain*, Transaction Publishers, 2004, κεφ. 2, σελ. 34

²⁹ Juan Donoso Cortes *Essays on Catholicism, Liberalism....* βιβλίο 2, κεφ. viii, σελ. 175

³⁰ ²Αυτ., ό.π., σελ 174

³¹ Schmitt, Carl, *Πολιτική Θεολογία*, μτφρ. Π. Κονδύλης, Λεβιάθαν, Αθήνα, 1994, κεφ IV, σελ.102

μάχης μεταξύ καθολικισμού και δημοκρατικών πολιτικών θεολογιών.³² Η δημοκρατία κατόρθωσε να νικήσει της εχθρούς της, κατά τον Schmitt, με την απομάκρυνση της θεϊκής εξουσίας από το πολιτικό και την αποκαθήλωση του μονάρχη. Ωστόσο την απο-θεολογικοποίηση, διαδέχτηκε η απο-πολιτικοποίηση. Από τον 19^ο αιώνα και μετά το κράτος έγινε ένα ουδέτερο μέγεθος,³³ ένα *stato neutrale* που έχασε εντελώς εκείνο που κάνει την πολιτική εξουσία να είναι εξουσία: δηλαδή την απόφαση. Όπως εξάλλου αποσαφηνίζεται και μετέπειτα στο συγγραφικό του έργο, για τον Schmitt η απόφαση δεν είναι απλά η εφαρμογή του κανόνα. Έχει την δικιά της λειτουργία.³⁴ Είναι καθαρή, ολοκληρωτική, απεριόριστη και αδιαπραγμάτευτη. Είναι το αντίθετο της ανεπικρισίας που η νεωτερικότητα επέβαλε μέσω της φιλελεύθερης σκέψης.

Ο Schmitt αδιαμφισβήτητα μέσα από την πορεία του επιβεβαιώνει την πεμπτουσία του ανορθολογισμού: αφενός την αυστηρή αυταρχοποίηση της κυριαρχίας προκειμένου να δαμαστεί το «θηρίον ποικίλον και πολυκέφαλον»,³⁵ δηλαδή οι –μη έχουσες λογική– μάζες που προσπαθούν να εισβάλλουν στο πολιτικό μέσω των ενδιάμεσων ενώσεων. Αφετέρου η σμιτιανή φιλοσοφική θεώρηση ζωής και πολιτικής κινείται θαυμάζοντας το έκτακτο. Στο νεωτερικό ζήτημα διαχείρισης της διακινδύνευσης, δεν είναι υπερβολικό να πούμε ότι ο Schmitt εξυμνεί την εξαίρεση. Στο έργο του η εξαίρεση είναι η αναστολή της υφιστάμενης τάξης προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κρίση. Η εξαίρεση έχει ως σκοπό τη διαμόρφωση της κανονικότητας, καθώς τη συμπληρώνει εννοιολογικά και τη νοηματοδοτεί εκ νέου σύμφωνα με την κυρίαρχη διαταγή. Στην προσπάθεια του Schmitt να ενισχύσει το πολιτικό και να το αυτονομήσει από κοινωνικοϊστορικές δεσμεύσεις, θεωρεί ότι βρίσκει το αντίδοτο της ανεπικρισίας και των επαναστατικών αναταραχών στη δικτατορία.³⁶ Εκείνη ορίζεται ως ο αντίποδας της μαλθακότητας των φιλελεύθερων κοινοβουλευτικών συστημάτων. Η δικτατορία αναστέλλει το σύνταγμα για να το σώσει από απρόβλεπτους και περιφρουρημένους πίσω από την αντιπροσώπευση κινδύνους. Είναι το φώς προς ανακάλυψη και αποκάλυψη των εχθρών και το

³² Gottfried, *Carl Schmitt: Politics and Theory...* κεφ. 2, σελ. 20

³³ *Αυτ., ό.π., κεφ2, σελ 8*

³⁴ George Schwab, *The Challenge of the Exception*, σελ. 45

³⁵ Carl Schmitt, *Dictatorship*, [1921], μτφρ. Michael Hoelzl, Graham Ward, Polity Press, Cambridge, 2014, κεφ. 1, σελ 7

³⁶ Schmitt, *Πολιτική θεολογία, ό.π., κεφ IV, σελ. 103*

συνακόλουθο ξεκαθάρισμα πάνω στο νήμα εχθρός/φίλος. Με λίγα λόγια, «η δικτατορία είναι το αντίθετο της συζήτησης».³⁷

Ο Cortés στον *Λόγο περί δικτατορίας*, φροντίζει ευθύς εξαρχής να δώσει το στίγμα του: όσο η νομιμότητα είναι επαρκής για να σώσει τον κοινωνικό οργανισμό, ας υπάρχει νομιμότητα. Αφού δεν αρκεί η νομιμότητα, τότε δικτατορία.³⁸ Είναι προφανές ότι το 1849, χρονιά που εκφώνησε ο Cortés αυτόν τον λόγο, δεν έβλεπε καμία νομιμότητα. Είχε μόλις προηγηθεί η Άνοιξη των Λαών. Η επανάσταση είχε αφετηρία για ακόμη μια φορά την Γαλλία και εξαπλώθηκε στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης. Το ανεκπλήρωτο αίτημα «ελευθερία-ισότητα-αδελφότητα» ξαναχτύπησε και πάλι την πόρτα της Ιστορίας και κατεστάλη βίαια. Ωστόσο ο Cortés ερμήνευσε αυτό το αίτημα ως την τιμωρία του Θεού στην ανθρωπότητα και την απόδειξη ότι όλες οι τάξεις απέτυχαν και οφείλουν να καταδικαστούν.³⁹ Γι' αυτό και στις δεδομένες κρίσιμες συνθήκες ο ισπανός ισχυρίζεται ότι η δικτατορία είναι καλή, ορθολογική, επωφελής για την επαναφορά της τάξης και το κυριότερο, καθόλα νόμιμη.⁴⁰ Με λίγα λόγια, η δικτατορία νομιμοποιείται ως προς τον σκοπό της. Προκειμένου δηλαδή να κατασταλεί η τυραννία του όχλου που αμφισβητεί το αδιαμφισβήτητο της κυριαρχίας και τη φυσική ιεραρχία. Νομιμοποιείται ως φυσική αντίδραση απέναντι σε μια δηλητηριώδη δράση· ως δύναμη αντίστασης στις βίαιες δυνάμεις εισβολής που εξαπλώνονται μέσω των πολιτικών ενώσεων. Τότε αυτονομία και αυτομάτως, η υγιής αντίδραση στη νοσηρότητα είναι η δύναμη να συγκεντρωθεί «στα χέρια του ενός».⁴¹ Οι κρίσιμες ιστορικές στιγμές δεν θέτουν το ερώτημα «ελευθερία ή δικτατορία» κατά τον Cortés. Η δικτατορία είναι δεδομένη ότι θα υπάρξει. Το ζήτημα είναι, δικτατορία «από τα πάνω» ή δικτατορία «από τα κάτω». Σε αυτό το *είτε-είτε* που θέτει ο Cortés, η απάντηση είναι κάτι παραπάνω από προφανής για εκείνον. Επιλέγει την καθαρή, με ευγενικές καταγωγές, δικτατορία της σπάθης.

Η βαθιά πολιτική δικτατορία⁴² “από τα πάνω” θα είναι το φάρμακο για τους ακυβέρνητους κυβερνώμενους και τους αναποφασιστικούς κυβερνήτες. Για τον Cortés οι επαναστάσεις παράγονταν από την αδηφάγα πρόθεση των μαζών να

³⁷ Schmitt, *Πολιτική θεολογία*, ό.π., κεφ IV, σελ. σελ 102

³⁸ Juan Donoso Cortes, *Speech on Dictatorship...* σελ. 46

³⁹ ² Αυτ, σελ. 50

⁴⁰ ³ Αυτ., σελ. 47

⁴¹ ⁴ Αυτ., σελ. 48

⁴² Thorup, Mikkel, «A world without substance: Carl Schmitt ant the Counter-Enlightenment», στον ιστότοπο:http://www.academia.edu/8283177/A_World_Without_Substance_Carl_Schmitt_and_the_Counter-Enlightenment σελ 27

αποκτήσουν και εκείνες κομμάτι της πίτας από τα πλούτη του κεφαλαίου. Όπως νωρίτερα στον ιστορικό χρόνο, οι φιλελεύθεροι θέλησαν το κομμάτι που αντιστοιχούσε στην αριστοκρατία,⁴³ έτσι και οι σοσιαλιστικές μάζες θέλησαν να αποσπάσουν από τις νεοθεμελιωμένες κυρίαρχες τάξεις αυτό που αυτοδικαίως, αλλά αδίκως κατά τον Cortés, θεώρησαν ότι τους αναλογεί. Όμως, κάθε μάχη υπέρ της ελευθερίας του ανθρώπου είναι χαμένη, όσο οι άνθρωποι εστιάζουν την προσοχή τους μόνο στους γήινους θεσμούς διαιτησίας που δεν είναι άλλοι από τους πολιτικούς. Οι λαοί είναι σκλαβωμένοι όσο δεν αντιλαμβάνονται ότι η κοσμική εξουσία αποτελεί απλώς ένα εξάρτημα της πνευματικής εξουσίας του Θεού και του εντεταλμένου του επί γης, Πάπα.⁴⁴

Ο Schmitt στο έργο του *Η Δικτατορία* (1921), ξετυλίγει τα επιχειρήματά του με μια ήπια αναδρομικότητα. Εντοπίζει την αφετηρία της δικτατορίας στο Ρωμαϊκό Δίκαιο. Αναρωτιέται για την πιθανή διαλείπουσα παρουσία της μέχρι την έλευση της νεωτερικότητας (π.χ. δικτατορία Cromwell), αλλά υπογραμμίζει την απουσία της από την φιλολογία. Παρότι «περιεχομενικά», θεωρεί ότι την ανευρίσκει στην *Δεύτερη Πραγματεία περί Κυβερνήσεως* (1690) του Locke και στο δικαίωμα άσκησης της προνομίας που διαθέτει η ομόσπονδη εξουσία.⁴⁵ Τέλος, ισχυρίζεται ότι ξανασυναντά τη δικτατορία αυτήν τη φορά ως μια μορφή εξαίρεσης, τη λεγόμενη «κατάσταση πολιορκίας», στη Γαλλία από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, πρώτα ως καταγωγή της κατάστασης εξαίρεσης και δημιουργήμα της δημοκρατικο-επαναστατικής παράδοσης στο διάταγμα της Συντακτικής Συνέλευσης του 1791.⁴⁶ Έπειτα στο ναπολεόντειο διάταγμα του 1811 και τέλος στην Συντακτική Συνέλευση του 1848, όπου μετέπειτα η κατάσταση πολιορκίας χρησιμοποιήθηκε πολλάκις από τον Ναπολέοντα III. Ειδικότερα, η επανάσταση του 1848, το αίτημα μιας πραγματικής καθολικής ψηφοφορίας, η κυριαρχία των αστών και οι λαϊκές εξεγέρσεις, οδήγησαν στη θεματοποίηση της έκτακτης ανάγκης προκειμένου να δαμαστεί το κοινωνικό ζήτημα. Η *état de siège*, μια αστική επινόηση, όπως λέει και ο

⁴³ Goran Dahl, *Radical Conservatism and the future of Politics*, SAGE, London, 1999, κεφ.4, σελ 82

⁴⁴ Juan Donoso Cortes, *Speech on Dictatorship...*σελ. 53

⁴⁵ Carl Schmitt, *Dictatorship...*κεφ. 1,σελ 33

⁴⁶ Giorgio Agamben, *Κατάσταση Εξαίρεσης*, β' έκδοση, μτφρ. Μαρία Οικονομίδου, Πατάκης, Αθήνα, 2013, κεφ 1, σελ. 17

Marx, βρήκε πρόσφορο έδαφος για εξάπλωση και υιοθέτησή της σε όλη την Ευρώπη.⁴⁷

Ο Schmitt διαχωρίζει τη δικτατορία σε κυρίαρχη και εντεταλμένη, συνδέοντας την κυρίαρχη μορφή της με την επανάσταση, από την ιακωβινική παράδοση του γαλλικού επαναστατικού παρελθόντος μέχρι τη δικτατορία του προλεταριάτου. Η κυρίαρχη δικτατορία έχει σαφή στόχο την εγκαθίδρυση μιας άλλης έννομης τάξης, καθώς επικαλείται τη δύναμη της συντακτικής εξουσίας, την *pouvoir constituant*, η οποία δεν μπορεί να περιοριστεί από κανένα υφιστάμενο νομικό πλαίσιο.⁴⁸ Δεν της χρειάζεται η έκτακτη ανάγκη ή η όποια κατάσταση εξαίρεσης προκειμένου να επιβληθεί.⁴⁹ Αναδύεται ως εξουσία από τον πυρήνα της δύναμης (Macht) και χωρίς να αναγνωρίζει κανένα όριο, παρεμβαίνει για να διαμορφώσει αυτό που θα έρθει. Δεν συντάσσεται αλλά συντάσσει. Καταργεί το υπάρχον δίκαιο με σκοπό να φέρει ένα άλλο, καινούριο στην θέση του. Ο κυρίαρχος δικτάτορας, νοείται ως ο επίτροπος δράσης μιας *pouvoir constituant* που αναγνωρίζει μόνο δικαιώματα και όχι υποχρεώσεις.⁵⁰ Θα τολμούσαμε να διατυπώσουμε ότι στη σκέψη του Schmitt, η συντακτική εξουσία ταυτίζεται από τη νεωτερικότητα και έπειτα, εν μέρει ή εν πολλοίς, με τη νομιμοποίηση από τον λαό⁵¹ και την πρόθεσή του τελευταίου να ανατρέψει και να αντικαταστήσει τα ισχύοντα.

Η εντεταλμένη δικτατορία από την άλλη, υπηρετεί μια συγκεκριμένη εξαίρεση. Κατά το ρωμαιοδικαϊκό πρότυπο είναι προσωρινή συγκριτικά με την κυρίαρχη, και χρονικά προσδιορισμένη εν σχέσει με την εξάλειψη του κινδύνου. Ο εντεταλμένος δικτάτορας επικαλείται την *pouvoir constitué*, την συντεταγμένη δύναμη, με σκοπό όχι να αλλάξει αλλά να επαναφέρει τη νομική κατάσταση στην πρότερή της μορφή. Το δίκαιο υποχωρεί χάριν του δικαίου ενώ το κράτος, ενισχυμένο και αυταρχοποιημένο, συνεχίζει να υφίσταται και να βασίζεται στην *pouvoir constitue* την εντεταλμένη δικτατορία. Η εξουσία του δικτάτορα εδώ είναι απεριόριστη ως προς τα μέσα που χρησιμοποιεί προκειμένου να διεκπεραιώσει τον σκοπό της, που σε αυτή την περίπτωση είναι η πραγμάτωση του ίδιου του συντάγματος.⁵² Παρόλα αυτά είναι περιορισμένη ως προς τον σαφή πολιτικό στόχο που έχει να διεκπεραιώσει, καθώς ο

⁴⁷ Κάρλ Μαρξ, *Η 18^η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, [1869], μτφρ, Φ.Φωτίου, Θεμέλιο, 1986, κεφ 2, σελ. 40

⁴⁸ Carl Schmitt, *Dictatorship*, κεφ. 4, σελ. 121

⁴⁹ ²Αυτ., ό.π., σελ. 121

⁵⁰ ³Αυτ., σελ. 121

⁵¹ Γρηγόρης Ανανιάδης, *Ιδέα, απόφαση, πολιτική...* κεφ. II, σελ 26

⁵² ²Αυτ., ό.π., κεφ iii, σελ. 159

δικτάτορας εντέλλεται να αντιμετωπίσει μια απειλή. «Reason dictates».⁵³ Ο Λόγος λοιπόν υπαγορεύει, προστάσσει και ο επίτροπος δράσης, με τη δύναμη της συντεταγμένης εξουσίας, διαμορφώνει τον «άμορφο λαό» όσο το πολιτικό φτάνει στο ύψιστο σημείο έντασης του καθορισμού του με την εξόντωση του δημόσιου εσωτερικού εχθρού που αντιστρατεύεται αυτές τις ιδέες. Η δικτατορία, καθαρή και αδιαμεσολάβητη, απαλλαγμένη από τα νεωτερικά βαρίδια της ανεπικρισίας και των επιμέρους συμφερόντων, νοείται ως η δράση που βαπτίζεται ως πράξη αυτοάμυνας από τον υπέρτατο σκοπό της εκκαθάρισης του εχθρού.⁵⁴ Η όπως έλεγε και ο Cortés, η δικτατορία νοείται ως η υγιής αντίδραση. Η σμιτιανή έννοια της εντεταλμένης δικτατορίας, έχει ως εσωτερικό περιεχόμενο την εξαίρεση που την οδηγεί στην απαραίτητη δράση για την αντιμετώπιση του κινδύνου.⁵⁵

⁵³ Carl Schmitt, *Dictatorship*, κεφ. 1, σελ 7

⁵⁴ ² Άυτ., κεφ. 4, σελ.117

⁵⁵ ³ Άυτ., σελ.118

Το παπικό αλάθητο

«Να μη χορέψει ο Πάπας!
Όχι ο Πάπας να μην χορέψει!
Ούτε ο Βασιλιάς, ούτε ο εκατομμυριούχος με τα γαλάζια δόντια,
ούτε οι στεγνές χορεύτριες των καθεδρικών ναών,
ούτε οι οικοδόμοι, ούτε τα σμαράγδια, ούτε οι τρελοί, ούτε οι σοδομίτες.
Μονάχα τούτη η μάσκα,
Τούτη η μάσκα από παλιά σκαρλατίνα,
Μονάχα τούτη η μάσκα!»⁵⁶
Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα

Ο δικτάτορας εξουδετερώνει τον εχθρό αλλά δεν ουδετεροποιεί το πολιτικό. Ο ντεσιζιονιστικός χαρακτήρας της απολύτου κυριαρχίας του δικτάτορα διακρίνεται και από το έντονα περσοναλιστικό στοιχείο στην επιχειρηματολογία του Schmitt. Ούτως ή άλλως, ο Γερμανός πολιτειολόγος απεχθανόταν καθετί αφηρημένο και απροσωπόληπτο που, κατ'αυτόν, ήταν ταυτόσημο του κοινοβουλευτισμού στην νεωτερικότητα. Ο Schmitt ισχυριζόταν ότι ο κοινοβουλευτισμός, 'αναγκάζεται' να ικανοποιεί φωνές και συμφέροντα αφού πέρα από τις φιλελεύθερες ελίτ, οι παραγωγικές δυνάμεις αυξάνονταν και διευρύνονταν. Επομένως όσο οι μάζες διεκδικούσαν την αντιπροσώπευση, ο κοινοβουλευτισμός ενισχυόταν ποσοτικά. Αμφέβαλλε ωστόσο για το κατά πόσο μπορούσε να έχει και ποιοτικά χαρακτηριστικά ως ένας καθαρός και στέρεος πολιτικός θεσμός.⁵⁷

Ο Schmitt προέτασσε τη μόνη αντιπροσώπευση που αναγνώριζε, που δεν ήταν άλλη από την προσωπική. Η εξουσία του δικτάτορα θα ήταν κατά το πρότυπο της προσωποποιημένης, αγνής και καθαρής καθολικής εξουσίας. Ο Schmitt αντιλαμβανόταν την καθολική εκκλησία ως *complexio oppositorum*, ένα σύμπλεγμα αντιθέσεων, μια αυταρχική μοναρχία που την ίδια στιγμή συμπεριλαμβάνει στη βάση της τον κάθε ταπεινό θρησκευόμενο. Για αιώνες η καθολική εκκλησία μπορούσε να καυχηθεί ότι είχε το γνώρισμα μιας κυβέρνησης με απόλυτο εκτελεστικό έλεγχο ενώ

⁵⁶ Lorca, Federico, García, *Ποιήματα*, ανθολογία ποιημάτων, μτρφ. Κοσμάς Πολίτης, Τάκης Βαρβιτσιώτης, Οδυσσέας Ελύτης, Νίκος Σημηριώτης, Κατερίνα Χαλκίδου, Νίκος Καζαντζάκης, Ρήγας Καππάτος, Κοροντζή, Αθήνα, 2007, από το ποίημα «Χορός Θανάτου», σελ. 163

⁵⁷ Gottfried, *Carl Schmitt: Politics and Theory...* κεφ.2, σελ. 18

παράλληλα συγκέντρωνε την απόλυτη αποδοχή.⁵⁸ Έτσι, αναπτύσσει εκτενώς στο *Die Diktatur*, το στοιχείο εκείνο που αξιολογεί ως κρίσιμο να εισαχθεί κατ'αναλογία προς το θρησκευτικό ώστε να επαναπολιτικοποιήσει το πολιτικό: την πληρεξουσιότητα και παντοδυναμία κατά το πρότυπο του Πάπα. Η plenitudo potestatis του Ποντίφικα ήταν μια άνευ όρων και ορίων ισχύς. Ο Πάπας ήταν παντού. Μάλιστα από το 1870 και έπειτα, μετά τη Σύνοδο του Βατικανού, στο Παπικό Πρωτείο προστέθηκε και το δόγμα του αλάθητου. Όχι μόνο γιατί ήταν η αδιαμφισβήτητη κεφαλή της καθολικής εκκλησίας, βάσει της αυστηρής ιεραρχίας, αλλά επειδή ήταν ο αντιπρόσωπος του Χριστού επί γης. Δεν ήταν απλά ένας προφήτης αλλά ο *vicarius Christi*, ο αλάνθαστος επίτροπος και εντεταλμένος του Ιησού⁵⁹ που με δίχως καμία ενδιάμεση εξουσία, διοικούσε τα ανθρώπινα. Κατ'αντιστοιχία, αυτά τα χαρακτηριστικά καθαρής, προσωπικής αντιπροσώπευσης όφειλε να ενσαρκώνει και ο δικτάτορας κατά Schmitt στο πολιτικό και εγκόσμιο. Περσοναλισμός, ντεσιζιονισμός και το πέραν πάσης αμφισβήτησης αλάθητο.⁶⁰

« Γιατί ήρθες να μας ενοχλήσεις; Μου έδωσες το δικαίωμα του "δεσμείν και λύειν" και δεν επιτρέπεται ούτε να το σκέφτεσαι να μου το πάρεις πίσω. [...] Κύριος της ελευθερίας των ανθρώπων γίνεται μονάχα εκείνος που μπορεί να καθησυχάσει την συνείδησή τους. [...] Διορθώσαμε το έργο Σου και το θεμελιώσαμε στο Θαύμα, το Μυστήριο και στην Αυθεντία. [...] Πήραμε τη Ρώμη και το Σπαθί του Καίσαρα και κηρύξαμε τους εαυτούς μας επίγειους Βασιλιάδες, μοναδικούς Βασιλιάδες, και αυτό το έργο δεν το τελειώσαμε ακόμη. [...] Αύριο θα δείς αυτήν την υποτακτική αγέλη, που με μια κίνηση του χεριού μου, θα ξεχυθεί γύρω από την φωτιά Σου, για να συνδαυλίσει την φωτιά, όπου θα σε κάψω, γιατί ήρθες να μας ενοχλήσεις.

Αύριο θα σε κάψω. Είπα.»⁶¹ (αποσπάσματα από το *Ο Μέγας Ιεροεξεταστής* του Φιόντορ Ντοστογιέφσκι.)

Αυτό που θαυμάζει ο Carl Schmitt στην αντιμετώπιση του Χριστού από τον Ιεροεξεταστή, στον αντιδιαφωτισμό του Cortés και στο *complexio oppositorum* της καθολικής εκκλησίας, είναι η – χωρίς δεύτερη σκέψη – υπεράσπιση της κυριαρχίας

⁵⁸ Carl Schmitt, *Roman Catholicism and Political Form*, [1923], tr. G.L. Ulmen, Greenwood Press, London, 1996, σελ.7

⁵⁹ Carl Schmitt, *Dictatorship*,...κεφ.2, σελ 39

⁶⁰ Carl Schmitt, *Roman Catholicism and Political Form*,.....εισαγωγή, σελ. xvi

⁶¹ Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, *Ο Μέγας Ιεροεξεταστής*, μτφρ Α. Βασιλάρας, εκδ. Κ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ, Αθήνα, 2014, σελ. 23, 30, 37, 38, 46 (αποσπάσματα κειμένου/σύνδεση ανά σελίδες, δική μου)

(τους).⁶² Τα παραπάνω πρότυπα προσφέρουν στο έργο του Schmitt τη δεούσα μυσταγωγία ώστε να διαμορφώσει ένα «no medium» ιδανικό πολιτικής κυριαρχίας, αναντίρρητης ισχύος. Ωστόσο δεν επιζητά να επανα-θεολογικοποιήσει το κράτος. Αναμφίβολα όμως αναζητά να θεμελιώσει την ένταση και δυναμική της θρησκευτικής εξουσίας στην πολιτική εξουσία. Αλλιώς, «δεν θα υπάρχουν άλλα arca, άλλη ιεραρχία, άλλη μυστική διπλωματία» και συνακόλουθα θα εκλείψει και το πολιτικό.⁶³ Η σμιτιανή επιχειρηματολογία, υπό τον φόβο της μαρξιστικής πολιτικής καθιέρωσης και την απέχθεια για το φιλελεύθερο κράτος, προήγαγε έναν καθαρό κυρίαρχο που θα περιόριζε τη συμμετοχή του λαού σε μια δια βοής «ερώτηση/απάντηση».⁶⁴ Ένα ναι/όχι σπαρτιατικής νοοτροπίας και δημοψηφισματικού χαρακτήρα⁶⁵ ως υποκατάστατο συναίνεσης, προκειμένου να αποφεύγονται οι χρονοβόροι αναστοχασμοί από τις ανίκανες μάζες. Απέναντι στον απρόσωπο ντεϊσμό, στη μηχανιστική ή υλιστική βλέψη του μέλλοντος, στην απόλυτη πίστη στην τεχνολογική πρόοδο, στη φετιχιστική ειρηνοποίηση των κοινωνιών από τους φιλελεύθερους και στο επαναστατικό «direct action» των αριστερών πρακτικών,⁶⁶ ο Schmitt απαντά με την προσωποπαγή απολυτότητα του ενός. Ο ισχυρός δικτάτορας αποφασίζει. Δεν επιδικάζει απλά.⁶⁷ Αντλεί νομιμότητα από ένα δίκαιο που ο ίδιος το υπερβαίνει, επομένως εκείνος είναι η καθαρή και αδιαμεσολάβητη ισχύς.

⁶² Mikkel Thorup, *A world without substance: Carl Schmitt*σελ. 19

⁶³ Carl Schmitt, *Roman Catholicism and Political Form*...σελ.34

⁶⁴ Θάνος Λίποβατς, Ολοκληρωτικό και Αυταρχικό κράτος στον Carl Schmitt, *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 34, 1988, σελ.67

⁶⁵ George Schwab, *The Challenge of the Exception*... κεφ.3, σελ.67

⁶⁶ Bendersky, *Carl Schmitt, Theorist for the Reich*.... κεφ. 4, σελ.70

⁶⁷ Paul Gottfried, *Politics and theory*...κεφ. 1, σελ. 8

2. Ο απόλυτος κυρίαρχος

«Το 'θελα και έφταιξα, ναι, δεν τ'αρνιέμαι,
και βρήκα συμφορές θνητούς βοηθώντας.
Όμως ποτέ δεν λόγιαζα με τέτοιες να λιώνω τιμωρίες,
σφιχτοδεμένος σ' ουρανογκρέμιστους γκρεμούς,
στον έρμο κι απόμακρο αυτό βράχο.
Μη θρηνείτε τα τωρινά μου βάσανα,
ζυγώστε ν'ακούσετε ποιες τύχες με προσμένουν,
τα πάντα για να μάθετε ως το τέλος»⁶⁸
"Προμηθέας Δεσμώτης", Αισχύλος

Μετά την απομάκρυνσή του από το ναζιστικό κόμμα, ο Schmitt προσπάθησε να αμυνθεί για την πρότερη σύμπλευση και εμπλοκή του ως μέλος του NSDAP, επιχειρώντας να παραλληλίσει τον βίο και το έργο του με εκείνο του Thomas Hobbes (1588-1679) και επιχειρηματολογώντας κατ'αναλογία με τα επιχειρήματα του Άγγλου φιλοσόφου.⁶⁹ Ο Γερμανός πολιτειολόγος αρεσκόταν να αναφέρεται από την αρχή του έργου του στον φυσικοδικαϊκό φιλόσοφο. Κυρίως δε, ο Schmitt δανειζόταν από τον Hobbes τις έννοιες της κυριαρχίας και της δύναμης ανασυγκροτώντας το αποφασιοκρατικό στοιχείο.⁷⁰ Ωστόσο ξεχωρίζει το δοκίμιο που εκδόθηκε το 1938, *Ο Λεβιάθαν στην Πολιτειολογία του Τόμας Χόμπς. Νόημα και Αποτυχία ενός πολιτικού συμβόλου*. Συμπυκνώνοντας το πνεύμα μιας σειράς διαλέξεων που είχαν προηγηθεί, ο Schmitt στον δικό του Λεβιάθαν, ασκεί κριτική σε ό,τι κατά την γνώμη του υπονόμεισε τον παντοδύναμο Θεό και κυρίαρχο του Hobbes. Και αυτό διότι σύμφωνα με τον Schmitt, το ακόμη μεγαλύτερο σε σπουδαιότητα μάθημα που προσέφερε ο «ασύγκριτος πολιτικός δάσκαλος»,⁷¹ ήταν οι λόγοι της εκ των ένδον σύνθλιψης του θνητού Θεού. Τα – ανευ προθέσεως – λάθη από πλευράς του Άγγλου

⁶⁸ Αισχύλος, *Προμηθεύς Δεσμώτης*, (πρωτότυπο κείμενο άγνωστης χρονολογίας), μτρφ. Τάσσος Ρούσσο, Κάκτος, Αθήνα, 1992, σελ. 53

⁶⁹ Αλίκη Λαβράνου, *Κυριαρχία, Φυσική κατάσταση και Φύση του ανθρώπου στον Τόμας Χόμπς και στον Καρλ Σμιτ: παρατηρήσεις πάνω στην σμιτιανή ερμηνεία του Χόμπς*, *Αξιολογικά*, Τεύχος 16, Νοέμβριος 2006, σελ. 163

⁷⁰ ² *Αυτ.*, σελ. 168

⁷¹ Carl Schmitt, *Ο Λεβιάθαν στην Πολιτειολογία του Τόμας Χόμπς* κεφ. 7, σελ. 172

φιλοσόφου, κατάφεραν τη ρωγή στο σώμα του κυρίαρχου τέρατος και επέτρεψαν στις έμμεσες εξουσίες να μπουν στο πολιτικό και να υπονομεύσουν μέχρι τέλους τον κυρίαρχο. Οι εσωτερικές αντιθέσεις στην κατασκευή του Λεβιάθαν που, από απόλυτο σύμβολο πολιτικής ενότητας, τον κατέστησαν ευάλωτο στις ατομικιστικές και φιλελεύθερες ορέξεις, έως ότου το κράτος δικαίου χαλιναγώγησε για τα καλά το κυρίαρχο μυθικό τέρας. Πριν προχωρήσουμε περαιτέρω σε αυτήν την πλούσια κριτική που τόσο καθαρά αναδεικνύει την σμιτιανή σκέψη περί απόλυτης κυριαρχίας, ας δούμε συνοπτικά πώς έφτασε ο Hobbes στον *deus mortalis*.

Η διπλή απειλή που καθόρισε τον προβληματισμό του Hobbes ήταν ο παρεμβατισμός εκ μέρους της καθολικής εκκλησίας στο πολιτικό και από την άλλη το αντιμοναρχικό πνεύμα των προτεσταντικών φατριών. Γι αυτό και πρότεινε την αφοσίωση στο Θεϊκό αλλά την απόλυτη υποταγή στην πολιτική κοινωνία.⁷² Το καινοτόμο στο έργο του Hobbes είναι η κατασκευή μιας νομικής θεωρίας⁷³ που να θεμελιώνει την νεότευκτη πολιτική κοινότητα, μέσα στην οποία δεν θα βασίλευε πια ο εγωισμός του ατόμου και ο κίνδυνος του απότομου και βίαιου θανάτου. Για τον Άγγλο φιλόσοφο, τα άτομα στη φαντασιακή κατασκευή που χρησιμοποιεί για τη φυσική κατάσταση, ζουν στην απόλυτη εξαθλίωση. Καταρχάς, οι άνθρωποι είναι ίσοι λίγο έως πολύ από τη φύση όσον αφορά τις σωματικές και νοητικές τους ικανότητες.⁷⁴ Ωστόσο αυτή η ισότητα ικανοτήτων αντί να διευκολύνει, δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο τα άτομα κλιμακώνοντας την εχθρότητα, καθώς όλοι έχουν τις ίδιες σκοποθεσίες. Όλοι διακατέχονται από ίση ελπίδα και προσδοκία για την απόκτηση των ίδιων αγαθών. Η επιθυμία γεννά τον διαρκή ανταγωνισμό μεταξύ τους και έτσι οδηγούνται αναπόφευκτα στη σύγκρουση: κανένας από τους δρώντες στη φυσική κατάσταση δεν είναι διατεθειμένος να μην κραδαίνει το σπαθί του σε απειλή του άλλου και να το αφήσει κάτω. Η μόνη "λογική" στρατηγική επιβίωσης, σε μια κοινωνία όπου τα άτομα ζουν υπό το μόνιμο καθεστώς φόβου αφαίρεσης της ζωής τους, μοιάζει να είναι η συσσώρευση ολοένα και περισσότερων αγαθών· η απόκτηση περισσότερης δύναμης⁷⁵ προκειμένου να μείνουν ζωντανοί. Επομένως η διεκδίκηση των ίδιων αγαθών που επιτείνει τον ανταγωνισμό, η αμοιβαία καχυποψία που οδηγεί

⁷² Gottfried, *Politics...*σελ. 44

⁷³ Άρης Στυλιανού, *Θεωρίες του Κοινωνικού Συμβολαίου*, Πόλις, Αθήνα, 2006, σελ. 78

⁷⁴ Τόμας Χομπς, *Λεβιάθαν*, [1651], μτφρ. Γιάννης Δημητρακόπουλος, Αμιλίος Μεταξόπουλος, Γνώση, Αθήνα, 1989, τόμος Α, μέρος πρώτο, κεφ. XIII, σελ. 194

⁷⁵ Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Hegel, *Θεωρίες της Πολιτικής και του Κράτους*, μτφρ.–εισ. Μ. Αγγελίδης - Θ. Γκιούρας, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα – Σαββάλας, Αθήνα, 2005, εισαγωγή, σελ. 18

μοιραία στην προσπάθεια επιβολής του ενός στον άλλο ώστε να διασφαλιστεί η αυτοσυντήρηση, συντελούν στο περίφημο χομπσιανό *bellum omnium contra omnes*. Άπαντες διακατέχονται από την ίδια ορεκτικότητα στην άκρως συγκρουσιακή φυσική κατάσταση. Έτσι, όλοι είναι ικανοί για το χειρότερο αφού η ίδια η σύγκρουση είναι ο ρυθμιστής των ανθρώπινων (μη) σχέσεων. Ο καθένας είναι ετοιμοπόλεμος να καταστρέψει και να υποτάξει τον άλλο.⁷⁶ Δυσπιστία και ασίγαστος ανταγωνισμός κυριεύουν την ανθρώπινη συναίσθηση. Σε αυτόν τον «πόλεμο όλων εναντίον όλων», που τον εντοπίζει ο Hobbes τόσο με την ένοπλη αναμέτρηση όσο και με την «φανερή προδιάθεση αναμέτρησης»,⁷⁷ είναι αδύνατος ο διαχωρισμός δίκαιου και άδικου, καλού/κακού, ορθού και μη ορθού.⁷⁸ Δεν υπάρχει η έννοια της δικαιοσύνης, γιατί δεν υπάρχει η κοινή εξουσία που θα υπερασπίζεται και θα επιβάλλει τον νόμο. Η δικαιοσύνη κατοικεί στην πολιτική κατάσταση για το ανθρώπινο είδος. Δεν συναντάται στη φύση, δεν συγκαταλέγεται, κατά τον Hobbes, το δίκαιο στις ικανότητες του φυσικού ανθρώπου. Έτσι, δεν υπάρχει κυριότητα ούτε ιδιοκτησία⁷⁹ καθώς το άτομο βρίσκεται σε μια διαρκή επιθυμία να αρπάξει ό,τι μπορεί να προλάβει ώστε να επιβιώσει. Ωστόσο, η σοβαρότερη συνέπεια κατά τον Άγγλο φιλόσοφο από τη διαρκή σύγκρουση ή την απειλή της, είναι η καταδίκη της ίδιας της κοινωνίας. Όσο οι άνθρωποι ζουν στην αδιάκοπη εχθρότητα, δεν υπάρχει παραγωγή, εμπορικές σχέσεις, πολιτισμός, καλλιέργειες:

«Σε μια τέτοια κατάσταση δεν έχει θέση η εργατικότητα αφού οι καρποί της είναι επισφαλείς, και κατ'επέκταση δεν έχει θέση η καλλιέργεια της γης, η ναυσιπλοΐα, η χρησιμοποίηση εμπορευμάτων που εισάγονται μέσω των θαλασσών, τα άνετα κτήρια, τα εργαλεία μετακίνησης όσων αντικειμένων απαιτούν μεγάλη δύναμη για να μετατοπισθούν, η γνώση της επιφάνεια της γης, η μέτρηση του χρόνου, οι τέχνες, τα γράμματα, η κοινωνία. Και μόνο το υπέρτατο κακό έχει θέση, δηλαδή ο διαρκής φόβος και ο κίνδυνος του βίαιου θανάτου. Ο ανθρώπινος βίος είναι μοναχικός, ενδεής, βρωμερός, κτηνώδης και βραχύς.»⁸⁰

Δεν υπάρχει τίποτα που να μπορεί να εγγυηθεί έστω στιγμιαία την ειρήνη, την ασφάλεια, πολλώ δε μάλλον τη μακροήμερευση σε μια τέτοια κόλαση. Στην

⁷⁶ Χομπς, *Λεβιάθαν*, τόμος Α, μέρος πρώτο, κεφ. XIII, σελ. 194

⁷⁷ ² *Αυτ.*, σελ. 196

⁷⁸ ³ *Αυτ.*, σελ. 198

⁷⁹ ⁴ *Αυτ.*, σελ. 198

⁸⁰ ⁵ *Αυτ.*, σελ. 196

ανθρώπινη κατάσταση, οι δρώντες έχουν απεριόριστα δικαιώματα αλλά είναι αδύνατον να τα απολαύσουν. Εξαντλούν τον σύντομο βίο τους στο να προστατευθούν ή να αφαιρέσουν τη ζωή του άλλου. «Σε μια τέτοια κατάσταση όλοι έχουν δικαίωμα σε όλα, ακόμη και στο σώμα ενός άλλου.»⁸¹ Ο μόνος τρόπος κατά τον Hobbes για να βγουν τα άτομα από την αθλιότητα της μόνιμα συγκρουσιακής φυσικής κατάστασης, είναι να αλληλοαφοπλιστούν ταυτόχρονα από τα απεριόριστα δικαιώματα τους. Προκειμένου να κάμψουν τη δυσπιστία και τη μόνιμη καχυποψία απέναντι στον άλλο, οφείλουν την ίδια στιγμή να "αφήσουν κάτω τα όπλα". Με άλλα λόγια, να παραιτηθούν από ένα μερίδιο των δικαιωμάτων τους και ο καθένας «...να αρκεστεί σε τόση μόνον ελευθερία έναντι των άλλων, όση ελευθερία θα επέτρεπε και στους άλλους έναντι του εαυτού του.»⁸² Η απεμπόλιση και μόνο του δικαιώματος ωστόσο δεν είναι αρκετή. Διότι εγκαταλείποντας γενικά και μόνον ένα δικαίωμα μου, σημαίνει ότι μου είναι αδιάφορο το σε ποιον αυτό θα προστεθεί και άρα ποιον θα ωφελήσει τελικά. Στη χομπσιανή σκέψη, ύψιστη σημασία έχει η μεταβίβαση του δικαιώματος. Μέσω της μεταβίβασης επωφελείται κάποιος τρίτος συγκεκριμένα.⁸³ Ενυπάρχει συνειδητότητα στην κρίσιμη αυτή απόφαση. Η μεταβίβαση διαδέχεται την αμοιβαία παραίτηση των ατόμων από τις αναρίθμητες βουλήσεις τους. Ακολούθως σηματοδοτείται η έξοδος από την αθλιότητα που είναι συνάμα ο πρόδρομος της ιδρυτικής στιγμής της πολιτικής κοινωνίας. Οι άνθρωποι επιθυμούν να εισέλθουν στην πολιτική κοινωνία -και άρα καταδέχονται να περιοριστούν- για να τερματίσουν τον φόβο του θανάτου. Το κυριότερο είναι να εξασφαλίσουν την αυτοσυντήρησή τους και μετέπειτα εί δυνατόν να βελτιώσουν την ζωή τους. Κοντολογίς, κατά τον Hobbes, «η αμοιβαία μεταβίβαση δικαιώματος είναι το λεγόμενο συμβόλαιο.»⁸⁴ Ένας τύπος σύμβασης «[...]του κάθε ανθρώπου με κάθε άλλο άνθρωπο».⁸⁵

Η πολυπόθητη ειρήνη ωστόσο δεν είναι δυνατή χωρίς την υποταγή των ανθρώπων σε μια κοινά αποδεκτή εξουσία, που δεν υπήρχε πρωτίτερα στη φυσική κατάσταση. Είναι εξουσία πολιτική, μια «ορατή δύναμη» που δεσμεύει και καθυποτάσσει τους συμβαλλόμενους με το φόβητρο του καταναγκασμού και της τιμωρίας. Σε αυτό το σημείο, ο Hobbes εισάγει στο επιχείρημά του τον απόλυτο

⁸¹ Χομπς, *Λεβιάθαν*, τόμος Α, μέρος πρώτο, κεφ. XIV, σελ. 200

⁸² ² *Αυτ.*, το ίδιο

⁸³ ³ *Αυτ.*, σελ. 201

⁸⁴ ⁴ *Αυτ.*, κεφ. XIII, σελ. 202

⁸⁵ ⁵ *Αυτ.*, κεφ. XVI, σελ. 241

κυρίαρχο.⁸⁶ Αφότου ολοκληρωθούν οι συνεννοήσεις μεταξύ των ατόμων, οι επιμέρους βουλήσεις ενώνονται σε ένα και το αυτό πρόσωπο. Ο καθένας εκχωρεί το δικαίωμα της αυτοκυβέρνησης του και με την αρχή της πλειοψηφίας⁸⁷ προκύπτει ο αδιαμφισβήτητος εκπρόσωπος όλων. Έτσι, τα ενοποιημένα πλέον άτομα στην βούληση ενός κυρίαρχου προσώπου σχηματίζουν την CIVITAS: « Ίδού, λοιπόν, η γένεση εκείνου του μεγάλου Λεβιάθαν, ή μάλλον, (για να μιλήσουμε με μεγαλύτερο σεβασμό) εκείνου του θνητού θεού, στον οποίο οφείλουμε, ύστερα από τον αθάνατο θεό, την ειρήνη και την διαφέντεψή μας.»⁸⁸ Πλέον η Πολιτική Κοινότητα διακρίνεται στον κυρίαρχο και στους υπηκόους. Ο φορέας της εξουσίας, όντας η ενοποιημένη βούληση, ίσταται πάνω από όλους. Ο κυρίαρχος διατηρεί όλα τα φυσικά δικαιώματά του καθώς είναι ο μοναδικός που δεν συμπεριλαμβάνεται στα συμβαλλόμενα μέρη. Το δικαίωμα όμως που ξεχωρίζει στην πολιτική κατάσταση είναι εκείνο της απόλυτης διακυβέρνησης. Ο λόγος του κυρίαρχου είναι Νόμος. Για την ακρίβεια ο ίδιος ο νόμος θεμελιώνεται στις επιταγές των λεγομένων του. Ο θνητός θεός έχει ακόμη και το δικαίωμα ζωής και θανάτου πάνω στους υπηκόους του.⁸⁹

Κατά τον Schmitt, οι ανά τους αιώνες σημαντικές πολιτικές έννοιες, είχαν τον συμβολισμό μεγάλων ζώων ή μυθικών τεράτων.⁹⁰ Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα όπως προαναφέραμε εξάλλου, αποτελεί το «ζώο πολυκέφαλο και ποικιλότροπο» του Πλάτωνα, που συχνά ο Γερμανός πολιτειολόγος επισημαίνει στο έργο του αναφερόμενος στην, επικίνδυνη κατ'αυτόν, πολυαρχία των ενδιάμεσων ενώσεων. Ωστόσο ο βιβλικός Λεβιάθαν συμβολίζει την εξαιρετική δύναμη του παντοδύναμου τέρατος που κατορθώνει την απόλυτη πολιτική ένωση των υπηκόων στο σώμα του. Ο *deus mortalis*, είναι μια ολότητα που προκύπτει από την σύζευξη Θεού, ανθρώπου, ζώου και μηχανής.⁹¹ Με άλλα λόγια, το παντοδύναμο κράτος που εξαναγκάζει σε ειρήνη και υπό το καθεστώς προστασίας-υπακοής, αποτρέπει την επιστροφή στην πρότερη κατάσταση. Η «ύψιστη, αδιαίρετη και μέγιστη επίγεια εξουσία»,⁹² ο καινούριος θεός που μετατρέπει τους πρώην λύκους σε πολίτες και εκείνοι παραδίδονται στην υποταγή του ανεπιφύλακτα. Αλλιώς, η κρατική ισχύς που αποτρέπει τον εμφύλιο πόλεμο, υποτάσσοντας ένα άλλο μυθικό τέρας, εκείνο της

⁸⁶ Αγγελίδης - Θ. Γκιούρας, *Hobbes.....*εισαγωγή σελ. 21

⁸⁷ Χομπς, τόμος Α, μέρος δεύτερο, κεφ. XVI, σελ. 241

⁸⁸ ² *Αυτ. Ο.π.*

⁸⁹ ³ *Αυτ.,σελ. 280*

⁹⁰ Carl Schmitt, *Ο Λεβιάθαν...* κεφ. 1. σελ.54

⁹¹ ² *Αυτ., κεφ 1. σελ. 75*

⁹² ³ *Αυτ., ό.π., σελ. 76*

επανάστασης, τον Βέεμωθ.⁹³ Λεβιάθαν και Βέεμωθ, Κράτος και Επανάσταση, υπάρχουν και εντοπίζονται την ίδια στιγμή ετοιμοπόλεμοι,⁹⁴ αφού δεν υπάρχει τίποτα πιο δύσκολο από την εκρίζωση της εξεγερτικής τάσης του εγωπαθούς ατόμου. Για αυτόν τον λόγο ο θνητός Θεός οφείλει να υποτάσσει και να χαλιναγωγεί το επαναστατικό τέρας καθιστώντας το συνεχώς ανίσχυρο εν συγκρίσει με την ισχυρή κρατική μηχανή. Αυτό μπορεί να συμβεί μόνον όταν οι ίσοι εκ της απειλής του φόβου πολίτες κατά τον Schmitt, υποτάσσονται για την ασφάλειά τους στη βούληση της κυρίαρχης ισχύος. Ασφάλεια υπάρχει μόνο στο κράτος και ποτέ έξω από αυτό. Όμως το κράτος είτε υφίσταται είτε δεν υφίσταται: είτε υπάρχει ένα καθαρό σύστημα απόλυτου καταναγκασμού που λαμβάνει την υποταγή σε ανταλλάγμα με την ειρήνη και την ασφάλεια, είτε υπάρχει ο κίνδυνος της επανάστασης και του εμφύλιου πολέμου. Άρα ό,τι δεν αποτρέπει τον εμφύλιο πόλεμο δεν είναι κράτος.⁹⁵

Αυτό που απασχολεί καταφανώς τον Schmitt είναι το πώς καταστέλλεται ο επάγρυπνος Βέεμωθ ή αλλιώς πώς καταλύεται η «εξεγερτική επικινδυνότητα»⁹⁶ του ατόμου. Αφού, οι λύκοι είτε στη φυσική κατάσταση είτε μετατρεπόμενοι έπειτα σε πολίτες, έχουν διανοητική δύναμη. Για τον Γερμανό νομικό, ο Hobbes συνέλαβε διαυγέστατα το κράτος ως προϊόν της ανθρώπινης νόησης, ως ένα τεχνητό αποτέλεσμα.⁹⁷ Ένα κράτος-μηχανή επινοημένο από τον άνθρωπο ως *magnum artificium*. Για τον ίδιο λόγο όμως, κατά την γνώμη του Schmitt, η παντοδυναμία του νέου Θεού έχει όρια και δεν μπορεί να διατηρηθεί αιωνίως ως αδιαμφισβήτητος κυρίαρχος αντιπρόσωπος: όσο προχωρούν τα στάδια εκμηχάνισης της κυρίαρχης κρατικής μηχανής, τόσο συρρικνώνεται και η καθαρή ισχύς. Το έντονα – αρχικά – περσοναλιστικό στοιχείο της κυριαρχίας χάνεται κατά τη διάρκεια αυτής της αποδυναμωτικής διαδικασίας. Το άτομο είναι ο εγκέφαλος που κρύβεται μέσα στη «μεγάλη μηχανή» ενώ ο κυρίαρχος είναι τελικά η ψυχή, που και αυτό με τη σειρά του δηλοί το γεγονός ότι είναι ακόμη ένα εξάρτημα, ένα μέλος του σώματος. Και μάλιστα ένα εξάρτημα μιας κοσμικής κατασκευής στην υπηρεσία και εξυπηρέτηση της ανθρώπινης ασφάλειας.⁹⁸ Επομένως, διαρρηγνύεται η καθαρή *potestas* του μεγάλου Λεβιάθαν εφόσον φθίνει η απεριόριστη ισχύς του κυρίαρχου.

⁹³ Carl Schmitt, *Ο Λεβιάθαν...* κεφ. 1. σελ. σελ. 78

⁹⁴ ² *Αυτ.*, κεφ. 3, σελ.99

⁹⁵ ³ *Αυτ.*, κεφ. 4, σελ. 116

⁹⁶ ⁴ *Αυτ.*, κεφ. 3, σελ. 101

⁹⁷ ⁵ *Αυτ.*, ό.π., σελ. 103

⁹⁸ ⁶ *Αυτ.*, ό.π., κεφ.3, σελ. 98

Ο Schmitt θεωρεί ότι η σύνθεση Θεού και ανθρώπου, ζώου και μηχανής, ευρισκόμενα στον ύψιστο βαθμό της μυθικότητάς τους, βάλονται εν τέλει από τον αγνωστικισμό του Hobbes. Συγκεκριμένα, η παντοδύναμη ενότητα θίγεται από τον διαχωρισμό που επέτρεψε ο Άγγλος φιλόσοφος μεταξύ πίστης και ομολογίας. Ως εκ τούτου ο κυρίαρχος πληγώνεται θανάσιμα από τη διάκριση του μέσα με το έξω, δηλαδή του ιδιωτικού και του Δημόσιου Λόγου. Ας δούμε γιατί. Όπως ο θνητός Θεός αποφασίζει το δίκαιο και το άδικο, έτσι αποφαινεται και περί του τι αποτελεί θαύμα και τι όχι κατά τον Hobbes. Ο Λόγος του Λεβιάθαν καθορίζει τι και σε τι θα πιστεύουν ή θα λατρεύουν οι υπήκοοι του. Το θαύμα επιβάλλεται από τη διαταγή του κυρίαρχου. Ακόμη και αυτό που δεν μοιάζει έλλογο, οι υπήκοοι είναι υποχρεώμενοι να το πιστέψουν εάν αυτό αποτελεί κυρίαρχη διαταγή. «Και το ερώτημα αυτό δεν πρέπει να κριθεί σύμφωνα με τον προσωπικό Λόγο ή την συνείδηση του καθενός αλλά σύμφωνα με τον δημόσιο Λόγο, δηλαδή τον Λόγο του υπέρτατου τοποτηρητή του Θεού. Και μάλιστα τον έχουμε ήδη καταστήσει κριτή, εφόσον του έχουμε δώσει την κυρίαρχη εξουσία να κάνει ό,τι χρειάζεται για την ειρήνη και την προστασία μας.»⁹⁹ Η επιτομή, η κορύφωση της απόλυτου δύναμης του Λεβιάθαν είναι ακριβώς αυτό, κατά τον Schmitt: η καθαρή προσταγή του Δημόσιου Λόγου που αποφασίζει τη μάγευση ή ακόμη καλύτερα την εκ-μάγευση για τον ομοιογενή αγωγό της ενότητας των υπηκόων. Αν ξανασυναυτούσαμε τον Schmitt στη *Diktatur*, το «ο Λόγος προτάσσει» που προαναφέραμε, βρίσκει εδώ την απόλυτη εφαρμογή του. Εδώ όμως, στο ύψιστο σημείο έντασης της αδιάρρηκτης ενότητας, ο Schmitt διακρίνει και τη βαθιά ρωγή στο κυρίαρχο σώμα. Ο Hobbes αφήνει στην κρίση του ατόμου το τι θα πιστεύει και θα εσωτερικεύει μέσα του εφόσον «ένας ιδιώτης είναι πάντοτε ελεύθερος καθώς η σκέψη είναι ελεύθερη [...]».¹⁰⁰ Επομένως ο Δημόσιος Λόγος υπερτερεί από τον ιδιωτικό αλλά αναγνωρίζεται το δικαίωμα να υφίσταται και ο δεύτερος. Αυτό ακριβώς όμως αλλοιώνει κατά τον Schmitt τη διαταγή του κυρίαρχου για το τι θεωρείται δημοσίως ως Θαύμα. Έτσι, η διαφορά *fides* και *confessio*, δημόσιου και ιδιωτικού λόγου, διαλύουν την ερμητικά κλειστή ενότητα θρησκείας και πολιτικής. Το μυστηριακό δεν επιβάλλεται από την κυρίαρχη κρατική διαταγή παρά διαμορφώνεται στην εσωτερικότητα του ατόμου.¹⁰¹ Η επιφύλαξη για το Θαύμα του Δημόσιου Λόγου, βρίσκει κρησφύγετο στην ιδιωτική σκέψη που με τη σειρά της

⁹⁹ Λεβιάθαν, τόμος Β, κεφ. XXXVII, μέρος τρίτο, σελ. 83

¹⁰⁰ ² Αυτ., ό.π

¹⁰¹ Carl Schmitt, *Ο Λεβιάθαν...* κεφ. 5, σελ. 128

αντιστέκεται στην κυρίαρχη επιβολή εξαιτίας της διάκρισης του μέσα και του έξω. Σύμφωνα με τον Schmitt, η παραπάνω διάκριση αφενός καθιέρωσε τον Hobbes ως τον κατεξοχήν ατομικιστή φιλόσοφο και αφετέρου προετοίμασε το φιλελεύθερο και ουδέτερο κράτος δικαίου από τον 18^ο αιώνα και έπειτα.¹⁰² Η δυνατότητα του ατόμου να καταφύγει στην ιδιωτική του σκέψη οδήγησε συνακόλουθα στην αυτοεξουσιοδότηση του. Συνεπώς, το κράτος αποδυναμώθηκε, υποβαθμίστηκε σε έναν ρόλο εξωτερικής ισχύος και μόνο.¹⁰³ Ο κυρίαρχος δεν ήταν πια ο φορέας της απολύτου, αδιαπραγμάτευτης Αλήθειας. Η πολιτική ενότητα διεσπάρη στην Αλήθεια που επιβάλλει η κρατική κυριαρχία με τον καταναγκασμό, και στις επιμέρους, μεμονωμένες “μικρότερες” αλήθειες των ατόμων. Ο ατομικισμός εμφιλοχώρησε στο σώμα του κρατικού τέρατος. Το ιδιωτικό απλώθηκε στο πολιτικό αποτελώντας «το σπέρμα θανάτου που κατέστρεψε τον ισχυρό Λεβιάθαν εκ των ένδον».¹⁰⁴

Εκείνο όμως που εντοπίζει ο Schmitt στον Hobbes ως διαφορά πίστης και ομολογίας, το συναντά στον Spinoza ως σαφή διαχωρισμό εξωτερικής λατρείας και εσωτερικής πεποίθησης.¹⁰⁵ Για την ακρίβεια, κατηγορεί τον «πρώτο φιλελεύθερο Εβραίο»¹⁰⁶ ότι ακουμπώντας πάνω στο επιχείρημα του Hobbes και στην αδιόρατη διάκριση, σε αυτήν τη ρωγμή, αποτελείωσε οριστικά τον Λεβιάθαν. Κατά την «προσφιλή εβραϊκή τακτική»,¹⁰⁷ αντέστρεψε το επιχείρημα υπέρ αυτού που ήθελε να εισηγηθεί ο ίδιος, προκρίνοντας για τα καλά τον ατομικισμό ως βασική αρχή στη διαμόρφωση της πολιτική κοινωνίας, δίνοντας προτεραιότητα στο μεμονωμένο σκέπτεσθαι. Ακολούθως, η εσωστρέφεια γέννησε περαιτέρω εσωστρέφεια όσο το κράτος συρρικνωνόταν σε ένα σύστημα καταναγκασμού και εξωτερικής αποδοχής. Στην επιφύλαξη της ιδιωτικής σκέψης βρήκαν γόνιμο πεδίο δράσης αιρετικοί, μασόνοι, μυστικά τάγματα και φυσικά το «άοκνο πνεύμα του Εβραίου».¹⁰⁸ Το αιρετικό συνασπίστηκε και συμμάχησε εναντίον του Λεβιάθαν στην άκρα μυστικότητα που παρείχε η εσωστρέφεια. Το πλεόν καταστροφικό της διάκρισης μεταξύ «του μυστικού έναντι του δημόσιου, της σιγής έναντι του θορύβου»,¹⁰⁹ είναι η δυνατότητα ύπαρξης έμμεσων εξουσιών. Ο ίδιος ο Hobbes στο έργο του είχε

¹⁰² Carl Schmitt, *Ο Λεβιάθαν...* κεφ. 5, σελ.129

¹⁰³ ² *Αυτ.*, ό.π.

¹⁰⁴ ³ *Αυτ.*, σελ. 130

¹⁰⁵ ⁴ *Αυτ.*, σελ. 131

¹⁰⁶ ⁵ *Αυτ.*, σελ. 130

¹⁰⁷ ⁶ *Αυτ.*, σελ.132

¹⁰⁸ ⁷ *Αυτ.*, σελ. 136

¹⁰⁹ ⁸ *Αυτ.*, σελ. 140

χαρακτηρίσει τις έμμεσες εξουσίες ως τα αποστήματα ενός σώματος¹¹⁰ – εν προκειμένω συμπληρώνουμε του πολιτικού σώματος. Οι ιδιωτικές ενώσεις ιδρύονται μεταξύ των υπηκόων χωρίς την εξουσιοδότηση του κυρίαρχου και είναι στη χομπσιανή σκέψη απαγορευτικό να αντιπροσωπεύουν τον λαό καθώς θίγουν το αδιαίρετο της εξουσίας.¹¹¹ Φατρίες οικογενειακές, θρησκευτικές, ενώσεις γνωμοδοτικού χαρακτήρα για τη διοίκηση του κράτους, αντιτίθενται στην ειρήνη και την ασφάλεια, «διότι αφαιρούν το ξίφος από τα χέρια του κυρίαρχου».¹¹² Παρότι λοιπόν ο Hobbes γνώριζε την επικινδυνότητα των ενδιάμεσων ενώσεων, εντούτοις υπέπεσε στο σφάλμα του διαχωρισμού εσωτερικού και εξωτερικού σύμφωνα με τον Schmitt, επιτρέποντας την ανάδυση των έμμεσων εξουσιών. Η κερκόπορτα άνοιξε για τα καλά, και από την έκφραση πολιτικών, κοινωνικών, θρησκευτικών αιτημάτων, οι ενδιάμεσες εξουσίες των τελευταίων αιώνων έχουν τη μορφή των πολιτικών κομμάτων, κοινωνικών ενώσεων, συνδικάτων.¹¹³ Είναι έμμεσες εξουσίες όχι μόνο γιατί παρεμβάλλονται στο πολιτικό, μεταξύ κυρίαρχου και υπηκόων, αλλά και γιατί χρησιμοποιούν έμμεσες μεθόδους ώστε να εμφανίζονται ως κάτι άλλο από το κυρίαρχο καθεστώς, την ίδια ώρα που αγωνίζονται εναντίον του. Οι *potestates indirectes* θέλουν να διατάζουν χωρίς να εγγυώνται την προστασία και την ασφάλεια· θέλουν να ασκούν εξουσία χωρίς να λογοδοτούν και να σηκώνουν το βάρος της ευθύνης που αντιστοιχεί στον ηγεμόνα.¹¹⁴ Η απειλητική – κατά τον Schmitt – ύπαρξή τους και μόνο, σημαίνει ότι προσδοκούν να αντιταχθούν στον κυρίαρχο πολιτικοποιώντας τα αιτήματά τους. Εκμεταλλευόμενες την αορατότητά τους, οι έμμεσες εξουσίες «θολώνουν τη σαφή ταυτότητα κρατικής διαταγής και πολιτικού κινδύνου».¹¹⁵ Η πολυαρχία υπονομεύει και αντικαθιστά την απόλυτη κυριαρχία, χαλιναγωγώντας πέρα για πέρα το μυθικό τέρας. Οι αόρατες δυνάμεις τραυματίζουν τελειωτικά αυτήν τη φορά τον *deus ex machina* κάνοντας τον ενδυναμωμένο Βέεμωθ να βρυχάται. Οι σειρήνες των επιμέρους συμφερόντων κατασπαράζουν το σώμα της κρατικής παντοδυναμίας. Το ζήτημα κατά τον Schmitt ήταν να μην είχε τεθεί ποτέ ο διαχωρισμός που έκανε την εκ των ένδον σύνθλιψη, αναπόφευκτη.

¹¹⁰ Χομπς, *Λεβιάθαν*, τόμος Α, μέρος δεύτερο, κεφ. XXII, σελ. 289

¹¹¹ ² *Αυτ.*, κεφ. XXII, σελ. 299

¹¹² ³ *Αυτ.*, το ίδιο, σελ. 301

¹¹³ Carl Schmitt, *Ο Λεβιάθαν...* κεφ. 6, σελ. 158

¹¹⁴ ² *Αυτ.*, κεφ. 7, σελ. 168

¹¹⁵ ³ *Αυτ.* κεφ. 6, σελ. 159

Στον 19^ο αιώνα, ό,τι είχε απομείνει από τον μύθο, ήταν τα τραυματισμένα μέλη του κυρίαρχου. Μια κρατική μηχανή, αποτελούμενη από την γραφειοκρατία, την εξειδίκευση, τον μηχανισμό διοίκησης, τον στρατό, την αστυνομία.¹¹⁶ Το κράτος έγινε δέσμιος του νομικού θετικισμού που μετέτρεψε «τα πάντα σε νόμο».¹¹⁷ Ο πάλαι ποτέ *magnus homo* περιοριζόταν από τον ίδιο τον νόμο καθώς το αστικό κράτος δικαίου είχε ως μέλημα τη διαχείριση της κυρίαρχης εξουσίας μέσω προβλέψιμων ρυθμίσεων. Οι διαταγές προέρχονται από τον πολύπλοκο και σύνθετο διοικητικό μηχανισμό που ολένα και αυξάνει τη δύναμη του. Στη σκέψη του Schmitt, ενώ ο Hobbes θεωρήθηκε θεμελιωτής του ολικού απολυταρχικού κράτους, στην ουσία υπήρξε ο πρόδρομος του νομικού θετικισμού έστω και άθελά του. Δεν ανευρίσκει στον Άγγλο φιλόσοφο μόνον τον ντεσιζιονισμό της απολυταρχίας και ως τον προσφωνεί συχνά μέγα ντεσιζιονιστή. Στα πλαίσια της κριτικής που ασκεί ο Schmitt, ισχυρίζεται ότι το σχήμα προστασίας-υποταγής είναι άκρως συμβατό με τις αρχές του κράτους δικαίου. Ο Λεβιάθαν με αυτήν την ανάγνωση δεν είναι μια “καθαρή” πανίσχυρη εξουσία που δεν αλληλεπιδρά με άλλες οντότητες εξουσίας, αλλά ένα προβλέψιμο σύστημα νομιμότητας που αν δεν μπορεί να παράσχει την ασφάλεια, παύει και η δέσμευση περί υπακοής.¹¹⁸ Ο Schmitt στην προσπάθειά του να ανασυστήσει τον – κατά τα δικά του πρότυπα – *Creator Pacis*, επισημαίνει την αποτυχία του Hobbes στην επιλογή του Λεβιάθαν ως εντυπωσιακού συμβόλου κρατικής αδιαίρετης ενότητας. Καθώς η καθαρή *auctoritas* που οραματιζόταν ο Schmitt είναι ανέγγιχτη από κάθετι ενδιάμεσο που ουδετεροποιεί ή περιορίζει το παντοδύναμο κράτος.

Πάντως, «δεν διδάσκεις πλέον εις μάτην, Τόμας Χόμπς!»¹¹⁹ αναφωνεί ο Γερμανός στον μεγάλο του δάσκαλο. Οι πληγές του Λεβιάθαν, όπως και η πολιτική εμπειρία των αιώνων που ακολούθησαν, υπέδειξαν τον αναγκαίο τρόπο ενίσχυσης της πολιτικής σφαίρας και αντίστοιχα της εξόντωσης των έμμεσων εξουσιών κατά τον Schmitt. Όπως αναπτύσσει στην *Έννοια του Πολιτικού* (1932), αυτός δεν είναι άλλος από την διάκριση φίλου και εχθρού που ως η ακραία μορφή πολιτικής έντασης, καταφέρνει την καθοριστική ενότητα του κράτους¹²⁰ διαφοροποιώντας το αποφασιστικά εν σχέσει με τις λοιπές ενώσεις ή συνενώσεις.

¹¹⁶ Carl Schmitt, *Ο Λεβιάθαν...* κεφ. 6, σελ. 142

¹¹⁷ ² *Αυτ*, σελ. 143

¹¹⁸ ³ *Αυτ*, σελ. 156

¹¹⁹ ⁴ *Αυτ*, κεφ. 7, σελ. 173

¹²⁰ Σμιτ, *Η έννοια του Πολιτικού*, κεφ. 4, σελ.86

3. Φίλος ή Εχθρός

«ΟΤΑΝ ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΨΗΛΑ ΜΙΛΑΝΕ ΓΙΑ ΕΙΡΗΝΗ
ο απλός λαός ξέρει πως έρχεται ο πόλεμος.
Όταν αυτοί που είναι είναι ψηλά καταριούνται τον πόλεμο
οι διαταγές για επιστράτευση έχουν υπογραφεί.

ΣΑΝ ΕΡΘΕΙ Η ΩΡΑ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ, ΠΟΛΛΟΙ ΔΕΝ ΞΕΡΟΥΝ
πως επικεφαλής βαδίζει ο εχθρός τους.
Η φωνή που διαταγές τους δίνει είναι του εχθρού τους η φωνή.
Και εκείνος που για τον εχθρό μιλάει
είναι ο ίδιος τους ο εχθρός.»¹²¹
Μπέρτολτ Μπρέχτ

«Η έννοια του κράτους προϋποθέτει την έννοια του πολιτικού.»¹²²

Το πολιτικό αποτελεί την ουσία του κρατικού, νοηματοδοτώντας το τελευταίο. Ο Schmitt θέλησε να καθαρίσει το πολιτικό δίνοντάς του έναν ορισμό μακριά από πρακτικο-τεχνικές εξηγήσεις ή αρνητικά επιφορτισμένες έννοιες του οικονομικοπολιτικού. Οι γενικές παραπομπές στο κράτος όταν αναφερόμαστε στο πολιτικό, συνάδουν κατά τον Schmitt στις περιπτώσεις μόνο όπου πραγματικά το κράτος έχει την πρωτοκαθεδρία στη σφαίρα του πολιτικού: είτε όταν το κράτος βρίσκεται πάνω από την κοινωνία και τις επιμέρους ενώσεις είτε όταν βρίσκεται απέναντι στην κοινωνία και τις επιμέρους ενώσεις.¹²³ Αυτό όμως που εντοπίζει ο Schmitt στην αστική δημοκρατία, είναι ότι το κρατικό εξισώνεται με το πολιτικό καθώς οι πρώην μη πολιτικές ζώνες – θρησκεία, πολιτισμός, γράμματα, οικονομία – πολιτικοποιούνται. Οι πρώην «ουδέτερες» περιοχές γίνονται κομμάτι του πολιτικού. Σαν αποτέλεσμα, τα κοινωνικά αιτήματα κρατικοποιούνται ζητώντας λύσεις από το πολιτικό ενώ η κρατική οντότητα κοινωνικοποιείται, διαβουλευόμενη τα αιτήματα με το κοινωνικό.¹²⁴ Παρεισφρέει ανεξέλεγκτα το κοινωνικό στο κρατικό σε μια

¹²¹ Μπέρτολτ Μπρέχτ, *Ποιήματα*, ανθολόγιο ποιημάτων, μτφρ. Μάριος Πλωρίτης, Θεμέλιο, 5^η έκδοση, Αθήνα, 2000, σελ. 57 και 58 από το ποίημα *Γερμανικό Εγχειρίδιο Πολέμου*

¹²² Σμιτ, *Η έννοια του πολιτικού*, κεφ. 1, σελ. 49

¹²³ ² *Αυτ.*, το ίδιο, σελ. 52

¹²⁴ ³ *Αυτ.*, *ό.π.*

διαδικασία αλληλοδιείσδυσης και παύουν να είναι δύο χωριστές σφαίρες. Το ολικό κράτος κάνει την εμφάνισή του, καταλαμβάνοντας κάθε περιοχή κοινωνική ή αλλιώς μη πολιτική. Από εκείνη τη στιγμή κάθε αναφορά στο κράτος γίνεται μάταια, καθώς η ουσία του, το πολιτικό δηλαδή, δεν διαθέτει κανένα ιδιαίτερο, διακριτό γνώρισμα.

Όταν το κοινωνικό απορροφάται από το πολιτικό, τα άτομα διεκδικούν περισσότερες ελευθερίες, απαιτούν περισσότερα δικαιώματα και αγωνίζονται να γίνουν πολιτικά υποκείμενα. Συνέπεια αυτού είναι η «δημοκρατική ταυτότητα κράτους και κοινωνίας».¹²⁵ Κύρια χαρακτηριστικά της είναι οι εκτενείς και παρατεταμένες διαβουλεύσεις, το άνοιγμα του κράτους στα ποικίλα και ειδικά αιτήματα και επομένως η υπερέκταση της εξουσίας που ο Schmitt τη χαρακτηρίζει ολική. Ωστόσο μία από τις πλέον καταστροφικές συνέπειες της πολιτικοποίησης των επιμέρους συμφερόντων, είναι η απόλυτη επικράτηση της οικονομίας εις βάρος του πολιτικού. Κάτι που ο Schmitt θεωρεί κύριο γνώρισμα των φιλελεύθερων δημοκρατιών.

Κρίσιμος είναι ο προσδιορισμός των ιδιαίτερων κατηγοριών του πολιτικού που το αυτονομούν και το ανεξαρτητοποιούν από κάθε άλλη ειδική κατηγορία της ανθρώπινης δραστηριότητας. Καθώς είναι αδύνατον το κυρίαρχο κράτος να υποβαθμίζεται σε μια ακόμη ενότητα δίπλα σε άλλες· να είναι μια ακόμη ένωση σε μια πληθώρα ενώσεων. Το ειδικό κριτήριο του προσδιορισμού για την ουσία του πολιτικού δεν είναι άλλο παρά η ειδική διάκριση Φίλου και Εχθρού. Ο «ακραίος βαθμός έντασης μιας σύνδεσης ή διαχώρισης, ενός συνεταιρισμού ή απεταιρισμού».¹²⁶ Η πλέον αυθύπαρκτη διάκριση από όλες τις υπόλοιπες ηθικού ή αισθητικού χαρακτήρα. Η ίδια η αντιθετικότητα βαπτίζεται όλο και πιο πολιτική όσο γίνεται εγγύτερη στην ακραία μορφή διάκρισης του φίλου/εχθρού. Ο Εχθρός, δεν είναι ένας συμβολισμός ή μια σύμμεικτη έννοια ποικίλων αντιθέσεων· είναι βαθιά υπαρξιακός. Είναι κάποιος που απειλεί την ύπαρξη του δικού μας τρόπου ζωής και άρα πρέπει να αποκλειστεί ως κάτι επικίνδυνα αλλότριο. Ο έχθρος είναι δημόσιος και όχι ιδιωτικός. Δεν χαρακτηρίζεται ως εχθρός εξαιτίας απλών συναισθημάτων εμπάθειας – όπως εξάλλου κάθε ειδικό και μερικό κατηγορεί ένα άλλο εχθρικό επιμέρους. Είναι δημόσιος εχθρός καθώς θίγει την καθαρότητα του «ομοιογενή αγωγού»¹²⁷ ή αλλιώς του υπό πραγμάτωση λαού. Επί της ουσίας, είναι δημόσιος

¹²⁵ Σμιτ, *Η έννοια του πολιτικού*, κεφ. 1, σελ. 55

¹²⁶ ² *Αυτ.*, κεφ. 2, σελ. 61

¹²⁷ Schmitt, *Πολιτική θεολογία*, κεφ. 1, σελ. 28

εχθρός καθώς τον υπέδειξε ως επικίνδυνο για την ενότητα ο Δημόσιος Λόγος. Πρέπει να καταπολεμηθεί με συγκρουσιακές μεθόδους και όχι με την καταφυγή στην διαιτησία ή την επίκληση του γενικού κανόνα.¹²⁸ Εκείνος που είναι αρμόδιος να αποφασίσει περί του απειλητικού και επικίνδυνου Άλλου είναι ο κυρίαρχος, ως ο πληρεξούσιος που αποφασίζει περί της υπαρξιακής διάκρισης, όπως επίσης και για τα μέσα σύγκρουσης. Ο κυρίαρχος ασκεί το *jus belli* για να εξολοθρεύσει τον εχθρό ενώ έχει στη διάθεσή του από κάτω τον λαό ενωμένο και συντεταγμένο για την εξουδετέρωση του Ξένου.¹²⁹ Αγώνας πραγματικός, αποφασιστικός, καθοριστικός, έσχατος, κρίσιμος, εναντίον ενός πραγματικού εχθρού.

Η κυρίαρχη εξουσία ως ανώτερη μορφή έχει ανεμπόδιστα το δικαίωμα θανάτου στον λαό, στην προσπάθεια εξόντωσης του *hostis*. Οι ίδιες οι έννοιες του Εχθρού, του φίλου, της εξόντωσης του βλαβερού Άλλου, της σύγκρουσης, συναντούν το πραγματικό νόημά τους αναφορικά με την «πραγματική δυνατότητα φυσικής θανάτωσης» των ατόμων.¹³⁰ Η ακραία ένταση της πολιτικής διάκρισης βρίσκει την ύψιστη εφαρμογή της στην απόλυτη διάθεση για αυτοθυσία. Η αποφασιστική κατάταξη του φίλος/εχθρός για τη διαμόρφωση της καθοριστικής ενότητας απαιτεί τη θυσία του θανάτου προς υπεράσπιση του όλου. Το πολιτικό, όπως και το συγκρουσιακό, φτάνει στο ύψιστο νόημά του από το ενδεχόμενο του θανάτου στη βάση της αποφασιστικής κατάταξης. Αντίστοιχα, η αυταπάρνηση του ατόμου που μεταβιβάζει το φυσικό δικαίωμα της ζωής του στα χέρια της κυρίαρχης εξουσίας για χάρη της ενότητας, βρίσκει το απόλυτο υπαρξιακό νόημα στο πολιτικό και μόνο μέσα σε αυτό.

Η κρίσιμη κατάσταση ενός πολέμου, (πόλεμος, αυτό το «ακραίο πολιτικό μέσο»¹³¹) φωτίζει και αποκαλύπτει την υπό πραγμάτωση κανονικότητα. Εξάλλου, «πολιτική είναι σε κάθε περίπτωση η κατάταξη η οποία προσανατολίζεται στην κρίσιμη κατάταξη».¹³² Στην απόλυτη ειρήνη, ο Schmitt ισχυρίζεται ότι το πολιτικό εξαφανίζεται καθώς δεν υπάρχει ο διαχωρισμός εχθρού και φίλου. Όλες οι πολιτικές έννοιες – κράτος, κυριαρχία, δημοκρατία, δικτατορία – εμπεριέχουν για τον πολιτειολόγο και μια πολεμική έναντι αυτού που θέλουν να αποκλείσουν ώστε να επικρατήσουν. Τελικά, το να πιστεύουμε ότι θα παύσει κάποτε η έννοια του Εχθρού

¹²⁸ ² Αυτ., ό.π.

¹²⁹ Σμιτ, *Η έννοια του πολιτικού*, κεφ.5 σελ. 89

¹³⁰ ² Αυτ., κεφ 3, σελ. 70

¹³¹ ³ Αυτ., το ίδιο, σελ. 74

¹³² ⁴ Αυτ., κεφ. 4, σελ. 80

στο πολιτικό, είναι τόσο υπερφίαλα αισιόδοξο όσο και να αποκλείσουμε την πιθανότητα μιας κατάστασης εξαίρεσης. Είναι μη ρεαλιστικό το να θεωρηθεί ότι μπορεί να εκλείψει μια μέρα από την ανθρώπινη δραστηριότητα η διάκριση του φίλου από τον επικίνδυνο Ξένο. Στην σμιτιανή σκέψη, το ανθρώπινο είδος, από τη νεωτερικότητα και έπειτα, προκρίνει φετιχιστικά την ηπιότητα και τον διάλογο, προσδοκώντας να εξαλείψει το συγκρουσιακό στοιχείο των προηγούμενων αιώνων. Το μόνο ωστόσο που έχει επιτευχθεί είναι η πολιτική καχεξία. Η καθοριστική διάκριση φίλου και εχθρού θα συνεχίζει να υφίσταται όπως και το συγκρουσιακό στοιχείο. Τα άτομα αυταπατώνται ότι καταργούν την αναπότρεπτη έσχατη μάχη όσο αναβάλλουν την έσχατη απόφαση, όντας υποταγμένοι στις γενικές ρυθμίσεις και παραδομένοι στον ατελείωτο κοινοβουλευτικό διάλογο.

Ο φιλελευθερισμός περιορίζει τη δύναμη του κυρίαρχου και αδιαφορεί για το πολιτικό εν γένει. Το ενδιαφέρον των φιλελεύθερων δημοκρατιών επικεντρώνεται κατά τον Schmitt σε ζεύγη «ετερόκλητων σφαιρών»¹³³ οικονομίας και ηθικής, γνώσης και εμπορικών συναλλαγών, πνεύματος και ιδιοκτησίας. Το κράτος υποτάσσεται στην ηθικοπολιτική του ιδιωτικού. Η αποπολιτικοποίηση που επιβάλλει ο φιλελευθερισμός στο πέρασμά του διαφαίνεται και από το ότι δεν μπορεί να απαιτήσει την υπέρτατη αυτοθυσία της ζωής εξαιτίας του ατομικισμού του. Εξυψώνει σε απαράβατη κρατικοπολιτική προϋπόθεση την ελευθερία του ατόμου ενώ οτιδήποτε αντίκειται στους νόμους της ελεύθερης αγοράς και της ιδιοκτησίας, το ονομάζει βία. Η αστική δημοκρατία εγκλωβίζεται σε μια (α)πολιτική δραστηριότητα μεταξύ αιώνιου ανταγωνισμού στο προεξάρχον οικονομικό και αιώνιου διαλόγου στο αποδυναμωμένο πολιτικό.¹³⁴ Μέσα σε αυτές τις συνθήκες ωστόσο, ποιος δύναται να αποφαινεται περί της απειλής για την πολιτική ενότητα; Ποιος υποδεικνύει τον πραγματικό εχθρό αν όχι εκείνος που η δική του απόφαση «οδηγεί την ημέρα στο τέλος της»;¹³⁵

¹³³ Σμιτ, *Η έννοια του πολιτικού*, κεφ. 8, σελ.137

¹³⁴ *Αυτ.*, το ίδιο, σελ.139

¹³⁵ Carl Schmitt, *Dictatorship*, κεφ 1, σελ. 18

4. Η «πραγματική» κατάσταση εξαίρεσης

«Όταν τον πέμπτο χρόνο ακούσαμε, πως αυτός
που λέει πως είν' θεόσταλτος
είναι πιά έτοιμος για τον πόλεμό του, πώς σφυρηλατημένα
είναι τα τανκς, τα τουφέκια, τα καράβια, κι ότι στα υπόστεγά του έχει αεροπλάνα
τόσα,
που αν διατάξει να υψωθούν θα σκοτεινιάσει ο ουρανός,
αποφασίσαμε να δούμε γύρω μας· τι σόι άνθρωπος, τι σόι λαό,
σε ποια κατάσταση και με ποιες σκέψεις
θέ να καλέσει κάτω απ' τη σημαία του.»¹³⁶
Μπέρτολτ Μπρέχτ

«Κυρίαρχος είναι όποιος αποφασίζει για την κατάσταση έκτακτης ανάγκης».¹³⁷

Τόσο εμβληματικά μας συστήνει την πεμπτουςία της πολιτικής του θεωρίας ο Carl Schmitt, στο πρώτο κιόλας κεφάλαιο του έργου του *Πολιτική Θεολογία* (1922). Ο κυρίαρχος θα λάβει την απόφαση ότι η παρούσα κατάσταση ως έχει παρουσιάζει τα στοιχεία της κρίσης και θα προχωρήσει στην ανατροπή του ισχύοντος. Τη λύση θα τη δώσει η εξαίρεση και όταν η αποστολή της τελειώσει, σε απροσδιόριστο χρονικό ορίζοντα, τότε μόνο επιτρέπεται να εξετάσουμε την κανονικότητα με τη λογική του κανόνα δικαίου. Τα όσα επιτρέπονται ή απαγορεύονται σε μια τέτοια εξαιρετική συνθήκη δεν είναι δυνατόν να χωρέσουν σε ένα κανόνα δικαίου· δεν είναι δυνατόν να απαριθμηθούν ή να προβλεφθούν.¹³⁸ Η έκτακτη ανάγκη δεν ορίζεται από τον Schmitt ως προς το περιεχόμενο αλλά περιγράφεται συνοπτικά ως η «αναστολή της υφιστάμενης τάξης».¹³⁹ Το δίκαιο αναστέλλεται προκειμένου το κράτος να επιβιώσει¹⁴⁰ από την κρίσιμη κατάσταση και τους εσωτερικούς εχθρούς.¹⁴¹ Το διαζύγιο της κυριαρχίας από τη νομιμότητα δεν αποτελεί εμπόδιο στη σμιτιανή

¹³⁶ Brecht, Bertolt, *Τρόμος και Αθλιότητα του Τρίτου Ράιχ*, [1935], μτφρ. Αγγέλα Βερυκοκάκη, Κάλβος, Αθήνα, 1970, σελ. 9

¹³⁷ Carl Schmitt, *Πολιτική Θεολογία*, κεφ. Ι, σελ.17

¹³⁸ ² *Αυτ.*, το ίδιο, σελ. 18

¹³⁹ ³ *Αυτ.*, σελ.27

¹⁴⁰ ⁴ *Αυτ.*, το ίδιο

¹⁴¹ Giorgio Agamben, *Κατάσταση Εξαίρεσης.....σ.* 12

σκέψη καθώς η εξαίρεση δεν ταυτίζεται με το χάος ή την αναρχία.¹⁴² Για την ακρίβεια θεωρεί ότι «εξακολουθεί να υφίσταται μια τάξη έστω και αν δεν συνιστά έννομη τάξη».¹⁴³ Επομένως το κράτος συνεχίζει να υπάρχει. Έστω και αν περιθωριοποιήθηκε το Δίκαιο.¹⁴⁴

Ο κυρίαρχος βρίσκεται εντός της εννόμου τάξεως από τη στιγμή που λαμβάνει την απόφαση, που εξάλλου είναι και το μοναδικό σημείο που έχει προβλεφθεί από τον κανόνα δικαίου. Εν τούτοις, βρίσκεται και εκτός εννόμου τάξεως από τη στιγμή που αποφασίζει μια – ανευ σαφούς και προσδιορισμένου περιεχομένου – επιβολή κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Με άλλα λόγια, ο κυρίαρχος διαθέτει τη νόμιμη εξουσία να ίσταται «νομίμως» εκτός νόμου.¹⁴⁵ Η εξαίρεση δεν έχει κανένα περιορισμό στην κατ' αρχήν “δικαιοδοσία” της για ανατροπή του υπάρχοντος και με τον ρόλο της φωτίζει την ανωτερότητα και υπεροχή της κρατικής κυριαρχίας έναντι του κανόνα δικαίου.¹⁴⁶ Το δίκαιο θα ξανατεθεί σε ισχύ μόνον όταν έχει επιτευχθεί η καθοριστική ενότητα. Διότι, «για να έχει νόημα η τάξη πρέπει να έχει αποκατασταθεί η τάξη». Ωστόσο μόνον ο κυρίαρχος μπορεί να αποφασίσει για την εξαίρεση όπως και για την κανονικότητα. Ενώ ο κανόνας δικαίου εξηγεί το πώς θα ληφθεί η απόφαση, η εξαίρεση υποδεικνύει εναργώς το ποιος θα λάβει την απόφαση.¹⁴⁷ Στο επιχείρημα του Schmitt, η έκτακτη ανάγκη αναδεικνύεται ως η ουσία της ισχυρής εξουσίας καθώς δίνει ξεκάθαρη απάντηση για το υποκείμενο της κυριαρχίας. Εκείνος που διαθέτει το «μονοπώλιο της απόφασης»¹⁴⁸ δύναται να περιθωριοποιήσει τον κανόνα, να ανατρέψει το ισχύον, να διαμορφώσει το καινούριο κανονικό που ο ίδιος θα εισηγηθεί και να άρει την εξαιρετική κατάσταση όταν και όποτε κρίνει.

Για τον Schmitt η καθαρή απόφαση – η κυρίαρχη απόφαση – προκύπτει εκ του μηδενός.¹⁴⁹ Το πιθανότερο είναι ότι ο Γερμανός πολιτειολόγος δεν είναι μηδενιστής αλλά ότι προσπαθεί να επαναπροσδιορίσει την απόφαση του κυρίαρχου έξω (και αντί) από το πλαίσιο του νομικού θετικισμού. Διότι για τον Schmitt η απόφαση δεν είναι απλά η εφαρμογή του κανόνα. Έχει αυθύπαρκτη λειτουργία όντας

¹⁴² Carl Schmitt, *Πολιτική Θεολογία*, ό.π. σελ.27

¹⁴³ ² Αὐτ., ό.π., το ίδιο

¹⁴⁴ ³ Αὐτ., το ίδιο

¹⁴⁵ Giorgio Agamben, *Homo Sacer, Κυρίαρχη Εξουσία και Γυμνή Ζωή*, [1995], μτφρ. Παναγιώτης Τσιαμούρας, SCRIPTA, 2005, κεφ. 1. Σελ. 37

¹⁴⁶ Schmitt, *Πολιτική Θεολογία*, κεφ Ι, σελ. 27

¹⁴⁷ ² Αὐτ., κεφ. ΙΙ, σελ. 58

¹⁴⁸ ³ Αὐτ., κεφ Ι, σελ. 29

¹⁴⁹ ⁴ Αὐτ., κεφ. ΙΙ σελ 57

απελευθερωμένη από οποιοδήποτε κανονιστικό πλαίσιο.¹⁵⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο προβληματισμός του Schmitt για το άρθρο 48 του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης: ενώ ο πρόεδρος είναι ο αρμόδιος να αποφασίσει για την εξαίρεση, το κοινοβούλιο μπορεί να ασκήσει έλεγχο και να την άρει όποτε κρίνει. Αυτό ο Schmitt το θεωρεί “κοινή πρακτική” του κανόνα δικαίου και κλασική ένδειξη της αναβλητικότητας του, ώστε να αποτρέψει το κρίσιμο και αποφασιστικό. Η αποσόβηση του έσχατου από πλευράς του κανόνα δικαίου συνηγορεί στην αναβολή της κρίσιμης απόφασης και άρα στην αιώνια απομάκρυνση από το καθαρό και αμέριστο μιας ισχυρής κυριαρχίας. Η καθαρή ισχύς χάνεται από τον διαρκή έλεγχο και την κατανομή αρμοδιοτήτων στο κράτος δικαίου.¹⁵¹

Στο έργο του ο Schmitt αναφέρει πολλάκις τον Jean Bodin ως τον θεωρητικό που εισήγαγε την απόφαση μέσα στην έννοια της κυριαρχίας.¹⁵² Στον αντίποδα, υποστηρίζει ότι στην πολιτική θεωρία του Rousseau χάνεται η έννοια της απόφασης.¹⁵³ Τίνι τρόπω; Εφόσον κυρίαρχος θεωρείται ο λαός μέσω της γενικής θέλησης, εκλείπει το πρόσωπο του κυρίαρχου και άρα το στοιχείο της απόφασης από την κυριαρχία. Έτσι ο Schmitt, αντιστρέφοντας τον Rousseau, αναρωτιέται για το αν θα μπορούσε η γενική θέληση να αποζητά να κυβερνάται από μειοψηφίες. Αναδιπλώνει την *volonté générale* στον κυρίαρχο και καταφεύγει στο ζήτημα της ταυτότητας κυβερνήτη/κυβερνώμενου.¹⁵⁴ Παρατηρούμε ότι οι δύο διανοητές, εντοπίζουν ένα κοινό παράδοξο που δεν είναι άλλο από την ίδια την ιδρυτική στιγμή της «ιδανικής πολιτείας». Η *Republique* – ανεξαρτήτως μορφής πολιτεύματος –¹⁵⁵ οφείλει να θεμελιώνεται στη λαϊκή κυριαρχία και όχι στον καταναγκασμό. Ο Rousseau, θέλησε με τη συμβολοιακή του πολιτική θεωρία, να θεμελιώσει την κυριαρχία μέσα από ένα ενιαίο κοινωνικοπολιτικό σώμα των *citoyens* μιας επικράτειας. Εντός του σώματος, το κάθε υποκείμενο θα απολάμβανε την ολοκλήρωση εξαιτίας του υποχρεωτικού πολιτικού συμμετέχειν. Άλλωστε ο Rousseau συνδέει την έννοια της αντιπροσώπευσης με προ-αστικού τύπου συμβόλαια, παρωχημένα και αυταρχικά.¹⁵⁶

¹⁵⁰ George Schwab, *The Challenge of the Exception*, κεφ. 3, σελ. 45

¹⁵¹ Schmitt, *Πολιτική Θεολογία*, κεφ Ι, σελ. 26

¹⁵² ² *Αυτ.*, σελ. 22

¹⁵³ ³ *Αυτ.*, κεφ.ΙΙΙ, σελ 81

¹⁵⁴ George Schwab, *The Challenge of the Exception*, κεφ.3, σελ.,62

¹⁵⁵ Κοσμάς Ψυχοπαίδης, *Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, Ποταμός, Αθήνα, 2010, κεφ. 3, σελ 54

¹⁵⁶ Αγγελίδης, Γκιούρας, *Θεωρίες της Πολιτικής και του Κράτους*, ...εισαγωγή, σελ 31

Ο πολίτης της Γενεύης, χρίζει τον λαό νομοθέτη και τη γενική θέληση τη μετασχηματίζει σε δίκαιο καθώς ο λαός νομοθετεί. Η λαϊκή κυριαρχία μέσω της γενικής βούλησης είναι η κυρίαρχη εξουσία, εκφράζοντας τον κάθε πολίτη ως μέρος του όλου, μέσα από το όλον. Ο κυρίαρχος λαός αποτελεί το νομοθετικό σώμα, διακριτά διαχωρισμένο από την εκτελεστική εξουσία. Το συμβόλαιο στην ρουσσωϊκή θεωρία δεν είναι κάθετη πράξη κυριαρχίας άνωθεν, από την εξουσία (πάνω) προς τον λαό (κάτω), αλλά συμφωνία στο εσωτερικό κάθε σώματος χωριστά. Ο λαός διαβουλεύεται, δηλαδή τα μέλη μεταξύ τους με υποχρεωτική συμμετοχή και αποφασίζουν ισότιμα ενώ η εκτελεστική εξουσία δεσμεύεται να εφαρμόσει την γενική θέληση. Όπως διατύπωσε και ο Rousseau, « συμφωνία νόμιμη, επειδή έχει ως βάση το κοινωνικό συμβόλαιο. Ισότιμη, επειδή είναι κοινή για όλους. Χρήσιμη επειδή δεν μπορεί να έχει άλλο σκοπό παρά το γενικό όφελος και στέρη, επειδή έχει σαν εγγύηση την λαϊκή δύναμη και την υπέρτατη εξουσία...».¹⁵⁷ Αδιαμφισβήτητη αυτή η συμφωνία δεν έχει βίαιο υπόβαθρο. Δεν δημιουργείται από την υποταγή των υπηκόων που αποδέχονται την ισχύ. Η θεωρία του Rousseau για τη γενική βούληση είχε παρερμηνευθεί ώστε να θεωρείται συνώνυμη της ολοκληρωτικής δημοκρατίας σύμφωνα με την ακραία τοποθέτηση του J.L. Talmon.¹⁵⁸ Ο μόνος εξαναγκασμός ωστόσο που δέχεται ο Rousseau είναι η ελευθερία του ατόμου, υπό την έννοια ότι είναι δεσμευμένο να βρίσκεται σε αυτή την διπλή σχέση μέσα στην ιδανική πολιτεία, αφενός ως ισότιμο μέλος της κυρίαρχης εξουσίας και αφετέρου ως πολίτης του κράτους.

Ο Schmitt χαρακτηρίζει το επιχείρημα του Rousseau ως δεσποτεία της ελευθερίας.¹⁵⁹ Εκείνος που θα σταθεί αντάξιος της λήψης της κρίσιμης απόφασης είναι και ο αδιαμφισβήτητος κυρίαρχος, και αυτός δεν θα μπορούσε μετά βεβαιότητας να είναι ο λαός για τον Γερμανό νομικό. Κατά την γνώμη του Schmitt, ίσως και εξαιτίας του αντιδιαφωτιστικού του υποβάθρου, ο άνθρωπος είναι κακός,¹⁶⁰ εν αντιθέσει με την άποψη του Rousseau. Αυταπόδεικτες εκφάνσεις της εκ γενετής κακίας του ατόμου στη σμιτιανή ιδέα είναι η ύπαρξη διαφθοράς, αδυναμίας, φόβου και ανοησίας. Το άτομο είναι ανίκανο να αυτοκυβερνηθεί. Μην ξεχνάμε πόσο ενοχλείται ο Schmitt από τη θετικοποίηση του δικαίου από το 1848 και έπειτα αλλά

¹⁵⁷ Jean Jacques Rousseau, *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο*, [1762], μτφρ. Φώντας Κονδύλης, Δαμιανός, Αθήνα, 1986. Βιβλίο 2, κεφ. 3, σελ. 67

¹⁵⁸ Αγγελίδης, Γκιούρας, *Θεωρίες της Πολιτικής ...* εισαγωγή, σελ 29

¹⁵⁹ Carl Schmitt, *Dictatorship*, ό.π., κεφ 4, σελ 104

¹⁶⁰ George Schwab, *The Challenge of the Exception*, κεφ.1, σελ. 21

και την ολένα αυξανόμενη δύναμη στη συντακτική εξουσία του λαού. Για τούτο τον λόγο ο Cortés και ο Hobbes δανειοδότησαν με τη δικτατορία και τον Λεβιάθαν αντίστοιχα το επιχείρημα του Schmitt, καθώς εξύψωναν θεωρητικά τον καθοριστικό ρόλο μιας έσχατης απόφασης προς επίρρωση του *auctoritas non veritas facit legem*.¹⁶¹

Ο ορθολογισμός απέρριπτε τους προηγούμενους αιώνες το έκτακτο και απέφευγε να αναπτύξει και να διαμορφώσει θεωρητικό υπόβαθρο για εκείνο.¹⁶² Ωστόσο κατά τον Schmitt, η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι αδύνατο να αποφευχθεί, θεωρώντας ανείπωτα αισιόδοξο να ενστερνίζεται κάποιος ότι η εξαίρεση μπορεί να εκλείψει σε μία πολιτική κοινωνία – υπονοώντας εδώ τους φυσικοδικαϊκούς φιλοσόφους. Η εξαίρεση δεν είναι η «κάθε κατάσταση πολιορκίας»,¹⁶³ το κάθε αστυνομικό ή έκτακτο μέτρο. Είναι το θαύμα που επιτάσσει το *fides* και το *confessio* μαζί, και αυτό διότι το επιβάλλει ο ισχυρός κυρίαρχος ενδυναμώνοντας το πολιτικό στις σύγχρονες αποθεολογικοποιημένες κοινωνίες. Στο πλαίσιο των εκκοσμικευμένων πολιτικών εννοιών της σύγχρονης πολιτειολογίας, η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι το κατ' αναλογία θαύμα για τη νομική επιστήμη.¹⁶⁴ Για τον Schmitt, ένα από τα μεγαλύτερα μειονεκτήματα της δημοκρατίας, είναι η αποδέσμευσή της από την πίστη στο θαύμα. Πέραν όμως της αναγκαιότητας της επιβολής της για την ανύψωση του πολιτικού, η κατάσταση εξαίρεσης συλλαμβάνεται στη σμιτιανή θεωρία ως η δύναμη «μιας πραγματικής ζωής».¹⁶⁵ Γοητευμένος από την υπόσχεση της εξαιρετικής συνθήκης για το υπό διαμόρφωση πραγματικό, ο Schmitt τη βρίσκει ως πλέον ενδιαφέρουσα εν σχέσει με την κανονικότητα και, ακολουθώντας τα χνάρια του Kierkegaard, αποκαλεί την τελευταία ως «μηχανή αγκυλωμένη στην επανάληψη».¹⁶⁶

Η χρήση της κατάστασης εξαίρεσης στο έργο του Walter Benjamin (1892-1940), στη προσπάθειά του να εισηγηθεί περί δικαίου πέραν του νόμου, στάθηκε η κυριότερη αφορμή για τη σύγκριση των δύο Γερμανών στη φιλοσοφική συζήτηση, έστω κι αν οι δύο άνδρες προέρχονταν από εκ διαμέτρου διαφορετικά ιδεολογικά

¹⁶¹ Schmitt, *Πολιτική Θεολογία*, κεφ 3, σελ 86

¹⁶² ² *Αυτ.*, κεφ I σελ. 20

¹⁶³ ³ *Αυτ.*, κεφ I, σελ. 17

¹⁶⁴ ⁴ *Αυτ.*, κεφ III, σελ 65

¹⁶⁵ ⁵ *Αυτ.*, κεφ I, σελ. 32

¹⁶⁶ ⁶ *Αυτ.*, *ό.π.*, σελ 32

στρατόπεδα. Ο Benjamin συγγράφει το *Για μια κριτική της Βίας* (1921) λίγο μετά τον Μεγάλο Πόλεμο. Η πένα του είναι βαθιά επηρεασμένη από τις εκατόμβες των νεκρών, τις αγκυλώσεις της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας, τις милитарιστικές υστερίες και τη διεκδίκηση της εισόδου από πλευράς μαζών, όχι μόνο πλέον στην κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση, αλλά στη θέση του κυρίαρχου υποκειμένου. Ο Benjamin στο *Zur Kritik der Gewalt* αναζητά τη δικαιοσύνη πέρα από το Δίκαιο και τον Νόμο.¹⁶⁷ Έτσι προβαίνει στον διαχωρισμό της βίας που θεσπίζει και τηρεί το δίκαιο και εκείνης της βίας που το ανατρέπει.¹⁶⁸ Η μυθική βία από τη μία πλευρά, που έχει τις ρίζες της στους αρχαίους θεούς και στην αρχέγονη μορφή εκδήλωσής της,¹⁶⁹ είναι η βία της κρατικής εξουσίας, του Νόμου. Αντίθετα η θεϊκή βία, η καθαρή βία, γυρεύει την ανατροπή, είναι η επαναστατική βία των καταπιεσμένων, εκείνη «που δέχεται τη θυσία».¹⁷⁰ Αυτοσκοπός της θεϊκής βίας είναι η απαλοιφή του δικαίου που θεσπίζει η μυθική, ή αλλιώς η τομή στο ιστορικό συνεχές και τα εγκαίνια μιας νέας περιόδου.¹⁷¹ Αυτή η μορφή βίας καλείται να καταργήσει την κρατική εξουσία και να διακόψει την ιστορική επαναληψιμότητα της επιβολής των καταπιεστών στους καταπιεσμένους. Παρόλα αυτά δεν την ονομάζει καθαρή βία, επειδή οι σκοποί της δεν συμπίπτουν με τους σκοπούς του δικαίου, αλλά επειδή το δίκαιο δεν μπορεί να ανεχθεί την «εκτός δικαίου γυμνή ύπαρξη» της καθαρής βίας.¹⁷² Σύμφωνα με τον Giorgio Agamben, εν τέλει η ουσιαστική διαφορά μεταξύ της μυθικής και της θεϊκής, επαναστατικής βίας έγκειται, όχι στην ίδια την βία αλλά στη σχέση τους με ένα εξωτερικό στοιχείο που δεν είναι άλλο από το ίδιο το δίκαιο.¹⁷³ Μέλημα του Benjamin δεν ήταν να προβεί σε «καθαρές έννοιες», δεν ήταν να εισηγηθεί περί καθαρότητας, φетиχοποιώντας τη θεϊκή βία, αλλά να ανεύρει μια μορφή βίας που απενεργοποιεί το δίκαιο. Με λίγα λόγια στο επιχείρημά του εντοπίζουμε την ανάγκη ύπαρξης μιας Δικαιοσύνης πέρα από το Δίκαιο της αστικής κυριαρχίας, πέρα από το Δίκαιο των ανισοτήτων, όπως επισημαίνει η μαρξική σκέψη.

Ωστόσο, όταν ο Benjamin, λίγο πριν το τέλος του, καταγράφει τις σκέψεις του σε αυτό που έμελλε να γίνει μεταθανάτιο δημοσιευμένο έργο του ως *Θέσεις για τη*

¹⁶⁷ Agamben, *Κατάσταση Εξαιρέσεως...* κεφ. 4.2, σελ. 93

¹⁶⁸ Βάλτερ Μπένγιαμιν, *Για μια κριτική της Βίας*, [1921], μτφρ. Δημοσθένης Κοσσυβάκης, 2015, στον ιστότοπο: <http://praxisreview.gr/>

¹⁶⁹ ² *Αυτ, ό.π.*

¹⁷⁰ ³ *Αυτ, ό.π.*

¹⁷¹ Γιώργος Σαγκριώτης, *Δείκτες, Βέλη, Μονάδες, Δοκίμιο πάνω στον μηδενισμό του Walter Benjamin*, Ουτοπία, Τεύχος 48, 2002 σελ 71

¹⁷² Agamben, *Κατάσταση Εξαιρέσεως*, κεφ.4.2, σελ. 93

¹⁷³ ² *Αυτ, κεφ. 4.7, σελ. 105*

Φιλοσοφία της Ιστορίας (1940), ο «Κυρίαρχος» έχει προ πολλού κριθεί. Η εύθραυστη Δημοκρατία της Βαϊμάρης έχει καταρρεύσει, το άρθρο 48 έχει χρησιμοποιηθεί τεχνηέντως από τον Φύρερ υπηρετώντας τις σκοπιμότητες του και οι εθνικοσοσιαλιστικές κορώνες έχουν την αναμφισβήτητη μεθυστική λαϊκή αποδοχή. Ο αδιαφιλονίκητος κυρίαρχος έχει ήδη παίξει με τους κανόνες της αστικής δημοκρατίας, έχει αποφασίσει για την κατάσταση εξαίρεσης και έχει παρακάμψει το Δίκαιο πίνοντας στο Όνομά Του. Η πορεία της «κανονικοποίησης» έχει αναπτύξει ταχύτητα με σκοπό μια άλλη κανονικότητα. Και εδώ η περίφημη όγδοη θέση του Benjamin διατυπώνεται ηχηρά καθώς «η παράδοση των καταπιεσμένων μας διδάσκει ότι η "κατάσταση έκτακτης ανάγκης" που ζούμε τώρα δεν είναι η εξαίρεση αλλά ο κανόνας. Πρέπει να κατορθώσουμε να συλλάβουμε την ιστορία έχοντας αυτή την επίγνωση.».¹⁷⁴ Ο Benjamin εντοπίζει τη σύγχυση στο να διακρίνουμε τη διαφορά κανονικότητας και κατάστασης εξαίρεσης όπως την ευαγγελίζονταν ο Schmitt,¹⁷⁵ δηλαδή με όρους καλύτερης κατανόησης της κυριαρχίας στην έκτακτη συνθήκη παρά στην κανονικότητα. Ο κανόνας που παρατηρεί ο Benjamin, είναι μια διαρκής κατάσταση εκτάκτου ανάγκης και λειτουργεί προς όφελος της εξουσίας που εναγκαλιάζει την ανομία μέσω του έκτακτου. Η κρατική εξουσία επιχειρεί να επανεγράψει την ανομία μέσα στο δίκαιο που έχει ήδη παρακάμψει για να επιβληθεί. Η κατάσταση εξαίρεσης λειτουργεί ως ισχύς νόμου¹⁷⁶ και δεν μπορεί να είναι λιγότερο αληθινή από αυτό που ήδη ζούμε, κατά τον Benjamin. Το εξαιρετικό επιβάλλεται στις αστικές κοινωνίες τόσο επικίνδυνα εύκολα από πλευράς των κρατικών εξουσιών που εάν οι «από κάτω» δεν ανακαλέσουν όσα δεν κατόρθωσαν να επιβιώσουν στο πέρασμα του χρόνου, ο φασισμός θα βρίσκει γόνιμο έδαφος στη λήθη. Για τον Benjamin, όσο οι σύγχρονοι αφήνονται σε προοδευτικιστικές αναγνώσεις της ιστορίας, καταδικάζουν εαυτούς να είναι διαρκώς ευάλωτοι απέναντι στην καταπίεση.¹⁷⁷ Στη συνέχεια της όγδοης θέσης του επισημαίνει ότι «η έκπληξη για το πως τα πράγματα που ζούμε είναι "ακόμα" και στον εικοστό αιώνα δυνατά, δεν είναι φιλοσοφική»¹⁷⁸. Κοντολογίς, είναι αδύνατον να θριαμβολογούμε δήθεν για την κατεύθυνση και εξέλιξη της ανθρωπότητας όταν εγγράφεται στον 20^ο αιώνα ο

¹⁷⁴ Βάλτερ Μπένγιαμιν, *Θέσεις για την Φιλοσοφία της Ιστορίας*, μτφρ. Μηνάς Παράσχης, Ουτοπία, Αθήνα, 1983, [1940], θέση VIII, σελ. 11

¹⁷⁵ Agamben, *Κατάσταση...* κεφ. 4.5, σελ. 101

¹⁷⁶ ² *Αυτ. ό.π.*, σελ. 102

¹⁷⁷ Πέτρος Γιατζάκης, *Το μεσημέρι της ιστορίας. Για μια μεσσιανική Αισθητική της Ιστορίας*, Ουτοπία, Τεύχος 48, 2002, σελ. 3

¹⁷⁸ Μπένγιαμιν, *Θέσεις για την φιλοσοφία..* θέση VII, σελ. 11

ναζισμός. Η μελλοντικιστική ιστορική ανάγνωση που έχει προηγηθεί με την – χωρίς καμιά επιφύλαξη – πίστη στην πρόοδο, έχει κάνει αναπότρεπτο το να είναι η κυριαρχία διαρκώς κληροδοτημένη από το παρελθόν των νικητών.¹⁷⁹ Στην μπενγιαμενική σύλληψη η απουσία του αναστοχασμού κοστίζει την παρεξηγημένη ταύτιση των καταπιεσμένων με την πλευρά του νικητή.¹⁸⁰ Η πίστη στο ιστορικό συνεχές μετατρέπει την εξαίρεση, σε θεμελιωμένο κανόνα. Η λήθη σκεπάζει τους αναρίθμητους, ανώνυμους νεκρούς που έπεσαν από την πλευρά των καταπιεσμένων. Εκείνους τους νεκρούς που αποτελούν τον δείκτη στη διάσταση του παρελθόντος και καλούν σε μια στιγμιαία έκλαμψη που αστράφτει, σε μια «στιγμή κινδύνου»,¹⁸¹ να συλληφθεί μια κάποια εικόνα από το χτές. Όστε να αντιληφθούν τα κοινωνικά υποκείμενα ότι αποστολή τους είναι «να δημιουργήσουμε μια πραγματική κατάσταση έκτακτης ανάγκης».¹⁸² Η ιστορική ευκαιρία σε μια στιγμή του παρόντος προτρέπει τους σύγχρονους να αφήσουν τα απλά διαπιστευτικά συμπεράσματα στην ιστορική ανάγνωση και να κάνουν την τομή στον χρόνο· να ακούσουν τις μεσσιανικές προσδοκίες των νικημένων του παρελθόντος ούτως ώστε το μέλλον να μην είναι διόλου επιφορτισμένο με την αναμονή κάποιου Μεσσία και δη (Κ)κυρίαρχου. Ο Benjamin δεν επικαλείται το δίκαιο για να περιορίσει την κυρίαρχη εξουσία ή να ορίσει τους όρους άσκησής της, καθώς κατεγράφη στην εμπειρία του ότι ο ναζισμός ανέστειλε κάθε είδους περιορισμό που επέβαλλε το δίκαιο.¹⁸³ Εξάλλου το ναζιστικό κράτος που θεμελιώθηκε πάνω στο εξαιρετικό, δεν ανακάλεσε ποτέ την έκτακτη συνθήκη. Όπως διαπιστώνει και ο Agamben, το Γ' Ράιχ «μπορεί να θεωρηθεί, από νομικής άποψης, ως μια κατάσταση εξαίρεσης που διήρκεσε δώδεκα χρόνια».¹⁸⁴ Επομένως ο Benjamin αναζήτησε μια «πραγματική» κατάσταση εξαίρεσης, όχι «θεμελιωμένη στην *exceptio* της γυμνής ζωής»¹⁸⁵ αλλά αυτήν τη φορά υπέρ των αιώνια ηττημένων της ιστορίας. Η επαναστατική βία καλείται εδώ να ανακόψει το ιστορικό συνεχές της κρατικής βίας, εξαλείφοντας το δίκαιο που θεσπίζει και τηρεί η *Staatgewalt*. Ο Benjamin ήλπιζε με την – ανευ Μεσσία – μεσσιανικότητα του, ότι η

¹⁷⁹ Μπένγιαμιν, *Θέσεις για την φιλοσοφία*.. θέση VII, σελ 11

¹⁸⁰ ²Αυτ., ό.π., το ίδιο

¹⁸¹ ³Αυτ., θέση V, σελ. 9

¹⁸² ⁴Αυτ.,θέση VIII, σελ. 12

¹⁸³ Collin Mac quillan, *The Real State of Emergency*, στον ιστότοπο:

https://www.academia.edu/474447/The_Real_State_of_Emergency_Agamben_on_Benjamin_and_Schmitt σελ. 8

¹⁸⁴ Agamben, *Κατάσταση Εξαίρεσης*... κεφ. 1.2, σελ. 13

¹⁸⁵ Giorgio Agamben, *Homo Sacer, Κυρίαρχη Εξουσία και Γυμνή Ζωή*, μτφρ. Παναγιώτης Τσιαμούρας, SCRIPTA, 2005, [1995], εισαγωγή, σελ. 31

επαναστατική βία θα επέφερε επιτέλους τη ρωγή που τόσο αποστρεφόταν ο Schmitt. Απέναντι στα μυθικά σύμβολα της ισχυρής κυριαρχίας, ο Angelus Novus του Benjamin στέκεται πάνω από τα ερείπια της ιστορίας των καταπιεσμένων, προσμένοντας την «πραγματική» έκτακτη ανάγκη εναντίον στη συμπετυκωμένη κρατική βία με την αδιάλλειπτη απειλή ασκήσεως της.

Θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε ότι ο Benjamin ψάχνει το δίκαιο και τη δικαιοσύνη πέρα από τον νόμο. Εν αντιθέσει με τον Schmitt που μελετά την κυριαρχία και το κράτος πάνω από τον νόμο στις συνθήκες του εξαιρετικού. Ο Benjamin, σύμφωνα με τον Agamben, μελετά το τέλος του Νόμου με την ανεύρεση μιας βίας που τον αδρανοποιεί ενώ ο Schmitt επικεντρώνεται στην απόφαση που ενεργοποιεί την αρχή της κυριαρχίας.¹⁸⁶ Και πάλι έντοπίζουμε το παράδοξο της ιδρυτικής στιγμής: με άλλα λόγια πώς διαμορφώνεται ένας λαός, ο γερμανικός λαός, το τρίτο Ράιχ εν προκειμένω, τη στιγμή της ίδρυσης του. Σε αυτό ο Γερμανός πολιτειολόγος στρέφεται όχι στον νόμο αλλά στην εξαίρεσή του και στον κυρίαρχο που καλείται να λαξεύσει τον άμορφο λαό.

Αραγε, στη σμιτιανή εξαίρεση που καθιερώνει τον κυρίαρχο ενώ διδάσκει στην ανιαρή κανονικότητα το ευδαιμονικό και καθαρότερο αύριο, δικαιώνονται τα στρατόπεδα συγκέντρωσης; Σχεδόν έναν αιώνα μετά από τις προκλητικές εισηγήσεις που θεμελίωσαν έναν κυρίαρχο σαν τον Führer, σήμερα, έχουμε απολυτρωθεί από τον αυταρχισμό; Βρισκόμαστε στην ευχάριστη θέση μιας αισιόδοξης θέασης της Ιστορίας; Η ανθρωπότητα μοιάζει συνεχώς να δοκιμάζεται από νέες μαυροφορεμένες προκλήσεις που διεκδικούν την επιβολή του «καθαρού». Το πιο ανατριχιαστικό όμως πιθανόν να εντοπίζεται στο ότι ήδη γνωρίζουμε ότι ο «εχθρός αυτός δεν έχει πάψει να νικά».¹⁸⁷

¹⁸⁶ Collin Mac quillan, *The Real State of Emergency*, σελ.4

¹⁸⁷ Μπένγιαμιν, *Θέσεις για την φιλοσοφία..* θέση VII, σελ 10

Επίλογος

«Καθώς ο ασβέστης μαδάει απ' το ταβάνι
(μην κάνεις τίποτα για να τον σταματήσεις!)
Έτσι θα γκρεμιστεί της βίας ο φράχτης
που ορθώθηκε στα σύνορα
ενάντια στην Δικαιοσύνη.»¹⁸⁸
Μπέρτολτ Μπρέχτ

Εάν επιχειρήσουμε να δούμε την εξαίρεση “εντός” της, μπορούμε να εντοπίσουμε τον μη-εντοπίσιμο χώρο ενός είδους αποκλεισμού που φυσικά φέρει η κυρίαρχη εντολή.¹⁸⁹ Για τον Agamben, όποτε αποπειράθηκε η κυρίαρχη εξουσία να δώσει περιεχόμενο στο κενό σώμα της εξαίρεσης, η κατάληξη ήταν κάθε φορά το στρατόπεδο συγκέντρωσης.¹⁹⁰ Μέσα σε αυτό βρίσκεται παγιδευμένη η γυμνή ζωή, ανίκανη να υπερασπιστεί εαυτήν και αναλώσιμη μες την φονευσιμότητά της.¹⁹¹ Η γυμνή ζωή δεν έχει όνομα αλλά μπορεί να έχει αριθμούς με ψηφία στο μπράτσο. Η συνειδητή αυτοθυσία για το ενδεχόμενο φυσικής θανάτωσης που ισχυρίστηκε ο Schmitt χάριν του πολιτικού, συναντά τη ζωή του στρατοπέδου απομόνωσης από την άλλη πλευρά της διάκρισης φίλου και εχθρού, ως θύμα της εκκαθάρισης του εχθρικού. Για τον πανίσχυρο κυρίαρχο που ακροβατεί μεταξύ νομιμότητας και μη, όλοι οι άνθρωποι είναι εν δυνάμει *homines sacri*,¹⁹² φονεύσιμες ζωές, διαθέσιμες για θυσία, που η αφαίρεσή τους δεν καθίσταται καν έγκλημα. Ο Führer, όπως κάθε αυταρχικός κυρίαρχος που επιβάλλει τον αποκλεισμό, αποφασίζει ουσιαστικά περί της αξίας ή της μη αξίας της γυμνής και ιερής ζωής, κατά τη φουκωϊκή προσέγγιση περί βιοπολιτικής. Η επιτομή της αθλιότητας ωστόσο είναι ότι το ίδιο το δικαίωμα της ζωής έχει τεθεί πολλάκις εν αμφιβόλω από την εποχή του Χίτλερ μέχρι σήμερα,

¹⁸⁸ Μπρέχτ, Μπέρτολτ, *Ποιήματα*, ανθολόγιο ποιημάτων, μτφρ. Μάριος Πλωρίτης, Θεμέλιο, 5^η έκδοση, Αθήνα, 2000 σελ. 68, από το ποίημα “Σκέψεις από την διάρκεια της εξορίας”

¹⁸⁹ Agamben, *Homo Sacer*, κεφ. 1, σελ. 41

¹⁹⁰ ² *Αυτ.*, κεφ. 1, σελ. 44

¹⁹¹ ³ *Αυτ.*, κεφ. 3, σελ. 136

¹⁹² ⁴ *Αυτ.*, το ίδιο, σελ. 137

ενόσω ο αποκλεισμός αποτελεί ενδεδειγμένη πολιτική της κυριαρχίας για την υπό πραγμάτωση κανονικότητα.

Η περίπτωση της Βοσνίας Ερζεγοβίνης, είναι ίσως η ενδεικτικότερη και η πιο βάρβαρη από τις φάσεις των πολεμικών αναμετρήσεων του Γιουγκοσλαβικού πολέμου κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90. Η εθνοκάθαρση έδειξε το φρικιαστικό της πρόσωπο στον μουσουλμανικό πληθυσμό της – κατά τα άλλα – πολυπολιτισμικής Βοσνίας ενώ οι συμπλεκόμενοι επέδειξαν πρωτόγνωρη βαναυσότητα για τα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ευρωπαϊκά δεδομένα. Σε ένα «πόλεμο όλων εναντίον όλων», όπως στην περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβίας, το κάθε αυτόνομο κράτος θέλησε να γίνει ανεξάρτητος παίκτης υπό το τεράστιο βάρος των επιμέρους εθνικιστικών κορώνων. Θύματα και πάλι ο άμαχος πληθυσμός. Σαν “από την μια μέρα στην άλλη” πρώην αδέρφια, πρώην γείτονες και συγγενείς, άφησαν τους δεσμούς στην άκρη και ρίχτηκαν στη μάχη για την ιερή καθαρότητα με κριτήρια εθνοτικά και θρησκευτικά. Η αγριότητα επανασυστήθηκε στη δυτική πραγματικότητα. Γενοκτονίες, εθνοβιασμοί, ομαδικοί τάφοι, πολύμηνες πολιορκίες εγκλωβισμένων αμάχων σε πόλεις και χωριά, και ακατάπαυστες εχθροπραξίες, με σκοπό την επιβεβλημένη γέννηση των «καθαρών» την επαύριο του πολέμου. Ειδικά στην περίπτωση της ματωμένης και διαλυμένης Βοσνίας, η ακραία ένταση ενός διαστροφικού ρεβανσισμού, έδειξε με το δάχτυλο τον εσωτερικό εχθρό: οι «Τουρκόσποροι», οι «Οθωμανοί», ο μουσουλμανικός πληθυσμός δηλαδή που σύμφωνα με τα κελεύσματα των ακραίων κροατοβόσνιων, αλλά κυρίως σερβοβόσνιων στρατιωτικών κύκλων, έπρεπε να αφανιστεί για να καθαρίσει το χριστιανικό, σλαβικό αίμα. Επιχειρήθηκε συστηματική εξόντωση του εχθρού. Η γυμνή βία εξουδετέρωνε βασανιστικά τη γυμνή ζωή σε μαζικές εκκαθαρίσεις και σε μια σειρά από αυτοσχέδια στρατοπέδα συγκέντρωσης. Και όλα αυτά στην Ευρώπη πριν εκπνεύσει ο 20^{ος} αιώνας.

Μια ανάσα στο τώρα. Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, τα προεδρικά διάταγματα, μέσα σε άλλα, υψώνουν τείχη αποκλεισμού για να αποτρέψουν τις εισροές μεξικανών μεταναστών. Την ίδια ώρα, και με τον χαρακτήρα της έκτακτης και εξαιρετικής περίπτωσης, απαγορεύεται η είσοδος στην αμερικανική χώρα σε πολίτες εφτά αραβικών χωρών με κριτήριο αποκλεισμού την –κατά πάσα πιθανότητα– μουσουλμανική τους πίστη. Ο πρόσφυγας, ο μετανάστης, ο πολίτης μιας άλλης χώρας, τείνει να ενσαρκώνει τον κίνδυνο που πρέπει πάση θυσία να παραμείνει

εξωτερικός. Ο αποκλεισμός του θα αποτρέψει την περαιτέρω εσωτερικοποίηση του εχθρού. Στο εσωτερικό της χώρας επικρατεί αναβρασμός. Οτιδήποτε αντίκειται στην αξία μιας προστατευμένης «λευκής Αμερικής» και στα κοινωνικά πρότυπα της κυρίαρχης ανδροπρέπειας, τίθεται υπό εξέταση στην σφαίρα του πολιτικού.

Στη γειτονιά μας, πριν λίγους μόλις μήνες παρακολουθήσαμε μια άλλη αισθητικοποίηση του πολιτικού και της βίας. Σε πλήρη τηλεοπτική και ιντερνετική κάλυψη, ζωντανά αναμεταδιδόμενο σε κάθε γωνιά του πλανήτη, ο τουρκικός λαός ξεχύθηκε στους δρόμους να (ξανά)πάρει τον Νόμο στα χέρια του σύμφωνα με το παράγγελμα του κυρίαρχου πρόεδρου. Ένα πληγωμένο “κοινό αίσθημα” προηλάκιζε ακαταύπαστα όσους τόλμησαν να επιχειρήσουν να καταστείλουν την αδιαμφισβήτητη κρατική ενότητα που συμπυκνώνεται στο πρόσωπο του απόλυτα ισχυρού προέδρου· ένας υπαγορευμένος αυθορμητισμός, που χρησιμοποίησε μια κτηνώδη βία για να τιμωρήσει εκείνους που θέλησαν να επιβάλλουν το έκτακτο και να πραγματώσουν μια άλλη κανονικότητα. Ο λαός εκλήθη στην ακατάσχετη αυτοδικία για το καλό του έθνους και την υπεράσπιση του προσώπου-συμβόλου της τουρκικής ενότητας. Αλλά εκείνοι που φάνηκε να θέλουν να ανατρέψουν το “κανονικό”, δεν θα μπορούσαν ποτέ να αποφασίσουν για την κατάσταση εξαιρέσης και αυτό γιατί δεν ήταν, ή δεν κατάφεραν να γίνουν, ο κυρίαρχος. Δεν ήταν η δική τους η απόφαση «που θα οδηγούσε στο τέλος την ημέρα». Ο κυρίαρχος εν μία νυκτί επέδειξε – σε δύση και ανατολή – μέσω της λαϊκή απήχησης του προσώπου του, πιο γρήγορα και από τα δια βοής δημοψηφίσματα, την απόλυτη, έστω και ανεπίσημη, επιβεβαίωση της νομιμοποίησής του. Έπαιξε με σύγχρονα μέσα και χρησιμοποιώντας τη δημοφιλία του αναδείχτηκε νικητής. Έπειτα, παραμερίζοντας το δίκαιο για το “δίκιο”, αποφάσισε για το εξαιρετικό και αφού κατέδειξε με ευκολία τον εσωτερικό, Δημόσιο Εχθρό, προχώρησε στις απαραίτητες μαζικές εκκαθαρίσεις. Αντιφρονούντες βασανίστηκαν, φυλακίστηκαν ή απομακρύνθηκαν από τις θέσεις τους σε έναν κατάλογο δίχως τέλος. Στρατιώτες, δικαστές, δημόσιοι λειτουργοί, πανεπιστημιακοί, απλοί πολίτες, με λίγα λόγια όσους κατέδειξε ο πανίσχυρος πρόεδρος ως εσωτερική απειλή αναδιπλώνοντας τη δήθεν γενική θέληση -όχι του κυρίαρχου τουρκικού λαού αλλά- των υπηκόων του.

Παράλληλα, στην Ευρώπη των τελευταίων χρόνων, ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί η αυξανόμενη αποδοχή των ακροδεξιών αντιλήψεων και πρακτικών στο πολιτικό, με εθνικιστικά συνθήματα. Ένας ευρωσκεπτικισμός με αντιδραστικές συνιστώσες έχει αναδυθεί, διεκδικώντας την κρατική ισχύ έναντι της φιλελεύθερης οικονομίας που

επιβάλλεται μέσω των ευρωπαϊκών θεσμών κάνοντας το πολιτικό της εκάστοτε χώρας να μοιάζει θεατής ως προς τις τελικές αποφάσεις. Οι ακραία συντηρητικοί, διεγείροντας την πληγωμένη αίσθηση της χαμένης πολιτικής αυτονομίας, προβάλλουν ως αποφασιστικές και ρεαλιστικές απαντήσεις τον απομονωτισμό και τον προστατευτισμό. Τι πιο ενδεικτικό από την ευρωπαϊκή πολιτική απέναντι στο προσφυγικό ζήτημα. Κλειστά σύνορα, φράχτες και τείχη· ο πρόσφυγας, αντί να είναι ο «άνθρωπος όλων των δικαιωμάτων»¹⁹³ όπως διατύπωσε και η Hannah Arendt, αντιμετωπίζεται ως η απειλή, αφενός της καθορισμένης ενότητας, αλλά κυρίως της νεωτερικής κυριαρχίας στο πλαίσιο του έθνους-κράτους.¹⁹⁴ Η γυμνή ζωή που κουβαλά η προσφυγική φιγούρα, ευρισκόμενη μεταξύ ιδιότητας πολίτη και άπατρη, μεταξύ της ιθαγένειας και της εθνικότητας, προκαλεί την αμηχανία – αν όχι το ρατσιστικό παραλήρημα – των κρατών υποδοχής ή των κρατών μη αποδοχής. Εύκολα πολύ στην σημερινή Ευρώπη, ο πρόσφυγας θεωρείται εσωτερική απειλή. Και άλλο τόσο εύκολα η έννοια του ταυτίζεται χαρακτηριστικά με την εν δυνάμει φονεύσιμη ζωή και τον αποκλεισμό της, για τη διατήρηση της (όποιας) καθαρότητας.

Οι πρόσφυγες, «δεν θέλουν πια ιστορίες με φαντάσματα· οι πραγματικές εμπειρίες τους κάνουν να ανατριχιάσουν. [...] τωρινοί «εχθρικοί αλλοδαποί» [...] αναθρεμμένοι με την πεποίθηση ότι η ζωή είναι το υψηλότερο αγαθό και ο θάνατος ο μεγαλύτερος τρόμος, γινόμαστε μάρτυρες και θύματα χειρότερων φρικαλεοτήτων απ' ό,τι ο θάνατος – δίχως να είμαστε ικανοί να ανακαλύψουμε ένα υψηλότερο ιδανικό απ' τη ζωή. [...] Κάνουμε ό,τι καλύτερο μπορούμε για να χωρέσουμε σε έναν κόσμο όπου πρέπει, κατά κάποιον τρόπο, να φυλάγεσαι πολιτικά ακόμα κι όταν αγοράζεις φαγητό. [...] Η κοινωνία έχει ανακαλύψει τις διακρίσεις ως το μεγάλο κοινωνικό όπλο με το οποίος μπορεί κανείς να σκοτώσει τους ανθρώπους δίχως αιματοχυσίες· απ' τη στιγμή που τα διαβατήρια και τα πιστοποιητικά γέννησης, και μερικές φορές ακόμα και οι αποδείξεις φόρου εισοδήματος, δεν είναι πλέον επίσημα χαρτιά αλλά ζητήματα κοινωνικών διακρίσεων. Είναι αλήθεια ότι οι περισσότεροι από εμάς εξαρτιόμαστε εξ ολοκλήρου από τα κοινωνικά κριτήρια.»¹⁹⁵

Ας επιστρέψουμε στον Γερμανό πολιτειολόγο της μελέτης μας πριν ολοκληρώσουμε την εργασία μας. Θα τολμούσαμε να διατυπώσουμε πώς ο Carl

¹⁹³ Agamben, *Homo Sacer*, κεφ. 2, σελ. 200

¹⁹⁴ ² *Αυτ.*, σελ. 208

¹⁹⁵ Χάνα Άρεντ, *Εμείς οι Πρόσφυγες*, 1943, στον ιστότοπο:

<http://www.respublica.gr/2015/03/column/arendt-refugees>

Schmitt είναι ένας διανοητής που δύσκολα ξεμπερδεύει κανείς με το να τον τοποθετήσει απλώς στο χρονοντούλαπο της πολιτικής θεωρίας. Έστω και αν υπάρχει η γνώση του ήδη δραματικού γινόμενου της Ιστορίας που μοιραίο είναι να γεννά αποστροφή για τις ακραίες απόψεις του. Η σαγηνευτική γραφή του Schmitt, το άφθονο σε δημοσιεύσεις έργο του, ο ρόλος που διαδραμάτισε, οι προκλητικές τοποθετήσεις του αλλά και οι έννοιες που ανέπτυξε, εγείρουν αν μη τι άλλο το ενδιαφέρον για συζήτηση και έρευνα. Εάν κάτι προσδοκούμε ότι αποδείξαμε σε αυτήν την εργασία στην προσπάθειά μας να ξεδιπλώσουμε τα επιχειρήματα του, είναι ότι η συζήτηση με αφορμή την επιχειρηματολογία του Schmitt είναι εκτενής και δυστυχώς, επίκαιρη.

Αλλά ας αφήσουμε τον Μπέρτολτ Μπρέχτ για μια τελευταία φορά να μιλήσει.

«Μπορεί η αλήθεια να 'ναι θνητή, το ψέμα αθάνατο;»

« Έτσι δείχνουν όλα. »

« Πού είδες η αδικία να μην ξεμασκαρεύεται χρόνους και καιρούς; »

« Εδώ. »

« Μα ξέρεις κάποιον που η βία να του 'χει φέρει τύχη; »

« Και ποιος δεν ξέρει; »

« Τότε ποιός μπορεί, σε έναν τέτοιο κόσμο, να τσακίσει τον τύραννο; »

« Εσύ.»¹⁹⁶

¹⁹⁶ Μπρέχτ, *Ποιήματα*, σελ. 76

Βιβλιογραφία

Πρωτογενής

- Schmitt, Carl, *Dictatorship*, (1921), μτφρ. Michael Hoelzl, Graham Ward, Polity Press, Καίμπριτζ, 2014.
- Schmitt, Carl, *Hamlet or Hecuba. The irruption of time into play*, (1956), μτφρ. Simona Drachici, Plutarch Press, Corvallis, Όρεγκον, 2006.
- Schmitt, Carl, *Roman Catholicism and Political Form*, [1923], tr. G.L. Ulmen, Greenwood Press, Λονδίνο, 1996.
- Schmitt, Carl *Ο Λεβιάθαν στην Πολιτειολογία του Τόμας Χομπς, Νόημα και Αποτυχία ενός Πολιτικού Συμβόλου*, (1938), μτφρ. – επιμ. Γιώργος Σαγκριώτης, εισ. Δ. Καρύδας - Γ. Σαγκριώτης Σαββάλας, Αθήνα, 2009.
- Schmitt, Carl, *Πολιτική Θεολογία*, μτφρ. Π. Κονδύλης, Λεβιάθαν, Αθήνα, 1994.
- Σμιτ, Καρλ, *Η Έννοια του Πολιτικού*, (1927), μτφρ. - εισ. Αλίκη Λαβράνου, επιμ. Γιώργος Σταμάτης, Κριτική, Αθήνα, 1988.

Άρθρα Πρωτογενούς βιβλιογραφίας

- Schmitt, Carl, A pan-European Interpretation of Donoso Cortes, tr. Mark Grzeskowiak, *Telos* 125, 100-115, 2002, [1950].
- Schmitt, Carl, The Unknown Donoso Cortes, tr. Mark Grzeskowiak, *Telos* 125, 80-86, 2002, [1950].
- Schmitt, Carl, The Age of Neutralizations and Depoliticizations, *Telos*, αρ. τευχ. 96, 1993, [1929], Απόδοση στα ελληνικά, Μανόλης Αγγελίδης και Αλίκη Λαβράνου.

Δευτερογενής

- Agamben, Giorgio, *Homo Sacer, Κυρίαρχη Εξουσία και Γυμνή Ζωή*, [1995], μτφρ. Παναγιώτης Τσιαμούρας, SCRIPTA, 2005.
- Agamben, Giorgio, *Κατάσταση Εξαιρέσεως*, β' έκδοση, μτφρ. Μαρία Οικονομίδου, Πατάκης, Αθήνα, 2013.
- Bendersky, W., Joseph, *Carl Schmitt Theorist for the Reich*, Princeton University Press, Νιου Τζέρσει, 1983.
- Brecht, Bertolt, *Τρόμος και Αθλιότητα του Τρίτου Ράιχ*, [1935], μτφρ. Αγγέλα Βερυκοκάκη, Κάλβος, Αθήνα, 1970.
- Cortes, Juan, Donoso, *Essays on Catholicism, Liberalism and Socialism*, tr. William McDonald, M.H. Gill & Son, 1879.
- Cortes, Juan, Donoso, *Selected Works*, tr. J. P. Johnson, Greenwood Press, Λονδίνο, 2000.
- Dahl, Goran, *Radical Conservatism and the future of Politics*, SAGE, Λονδίνο, 1999.
- Gottfried, Edward, Paul, *Carl Schmitt: Politics and Theory*, Greenwood Press, Λονδίνο, 1990.
- Gottfried, Edward, Paul, *Thinkers of our Time: Carl Schmitt*, Claridge Press, Λονδίνο, 1990.
- Hobbes, Locke, Rousseau, Kant, Hegel, *Θεωρίες της Πολιτικής και του Κράτους*, μτφρ.-εισ. Μ. Αγγελίδης - Θ. Γκιούρας, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα – Σαββάλας, Αθήνα, 2005.

- Lorca, Federico, Garcia, *Ποιήματα*, ανθολογία ποιημάτων, μτφρ. Κοσμάς Πολίτης, Τάκης Βαρβιτσιώτης, Οδυσσέας Ελύτης, Νίκος Σημηριώτης, Κατερίνα Χαλκίδου, Νίκος Καζαντζάκης, Ρήγας καππάτος, Κοροντζή, Αθήνα, 2007.

- Rousseau, Jean, Jacques, *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο*, [1762], μτφρ. Φώντας Κονδύλης, Δαμιανός, Αθήνα, 1986.

- Schwab, George, *The Challenge of the Exception*, 2nd edition, Greenwood Press, Νέα Υόρκη, 1989.

- Versluis, Arthur, *The New Inquisitions*, Oxford University Press, Νέα Υόρκη, 2006.

- Wilson, Graham, Francis, *Order and Legitimacy: Political Thought in National Spain*, [1967], Transaction Publishers, Νιού Τζέρσει, 2004.

- Αισχύλος, *Προμηθεύς Δεσμώτης*, (πρωτότυπο κείμενο άγνωστης χρονολογίας), μτφρ. Τάσος Ρούσσο, Κάκτος, Αθήνα, 1992.

- Ανανιάδης, Γρηγόρης, *Ιδέα, απόφαση, πολιτική. Τρία δοκίμια για τον Carl Schmitt*, Νήσος, 2006.

- Καμύ, Αλμπέρ, *Ο Επαναστατημένος άνθρωπος*, [1951], μτφρ. Νίκη Καρακίτσου, Μαρία Κασαμπάλου, Πατάκης, 10^η έκδοση, Αθήνα, 2015.

- Μάρξ, Κάρλ, *Η 18^η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, [1869], μτφρ. Φ.Φωτίου, Θεμέλιο, 1986.

- Μπένγιαμιν, Βάλτερ, *Θέσεις για την Φιλοσοφία της Ιστορίας*, [1940], μτφρ. Μηνάς Παράσχης, Ουτοπία, Αθήνα, 1983.

- Μπρέχτ, Μπέρτολτ, *Ποιήματα*, ανθολόγιο ποιημάτων, μτφρ. Μάριος Πλωρίτης, Θεμέλιο, 5^η έκδοση, Αθήνα, 2000.

- Ντοστογιέφσκι, Φιόντορ, *Ο Μέγας Ιεροεξεταστής*, μτφρ Α. Βασιλάρας, εκδ. Κ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ, Αθήνα, 2014.

- Στυλιανού, Άρης, *Θεωρίες του Κοινωνικού Συμβολαίου*, Πόλις, Αθήνα, 2006.

- Χόμπς, Τόμας, *Λεβιάθαν*, [1651], μτφρ. Γιάννης Δημητρακόπουλος, Αιμίλιος Μεταξόπουλος, Τόμοι Α και Β, Γνώση, Αθήνα, 1989.

- Ψυχοπαίδης, Κοσμάς, *Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, Ποταμός, Αθήνα, 2010.

Άρθρα

- Γιατζάκης, Πέτρος, Το μεσημέρι της ιστορίας. Για μια μεσσιανική Αισθητική της Ιστορίας, *Ουτοπία*, Τεύχος 48, 2002.

- Λαβράνου, Αλίκη, Κυριαρχία, Φυσική κατάσταση και Φύση του ανθρώπου στον Τόμας Χόμπς και στον Καρλ Σμιτ: παρατηρήσεις πάνω στην σμιτιανή ερμηνεία του Χόμπς, *Αξιολογικά*, Τεύχος 16, Νοέμβριος 2006, 161- 181.

- Λίποβατς, Θάνας, Ολοκληρωτικό και Αυταρχικό κράτος στον Carl Schmitt, *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 34, 1988.

- Σαγκριώτης, Γιώργος, Δείκτες, Βέλη, Μονάδες, Δοκίμιο πάνω στον μηδενισμό του Walter Benjamin, *Ουτοπία*, Τεύχος 48, 2002.

Διαδικτυακά Άρθρα

Πρωτογενής

- Άρεντ, Χάνα, *Εμείς οι πρόσφυγες*,
στον ιστότοπο: <http://www.respublica.gr/2015/03/column/arendt-refugees> .

-Μπένγιαμιν, Βάλτερ, *Για μια κριτική της Βίας*, [1921], μτφρ. Δημοσθένης Κοσσυβάκης, 2015, στον ιστότοπο: <http://www.praxisreview.gr/για-μια-κριτική-της-βίας/>

Δευτερογενής

- Mcquillan, Collin, *The Real State of Emergency*, στον ιστότοπο: https://www.academia.edu/474447/The_Real_State_of_Emergency_Agamben_on_Benjamin_and_Schmitt

-Thorup, Mikkell, «*A world without substance: Carl Schmitt ant the Counter-Enlightenment*», στον ιστότοπο:

http://www.academia.edu/8283177/A_World_Without_Substance._Carl_Schmitt_and_the_Counter-Enlightenment

- Αγγελίδης, Μανόλης, «*Βαϊμάρη: Σύνταγμα και έκτακτη ανάγκη*»
στον ιστότοπο:

<http://users.sch.gr/symfo/sholio/istoria/kimena/1918-1933.vaimari3.htm>